

Mokslu Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 17 (748)

AKTUALIJOS

IZRAELIS PADEMONSTRAVO VALIĄ GINTIS

Vidas Rachlevičius

Visas pasaulis eina kūliais, tačiau provincialus Europos užkampis gyvena savo gyvenimą, o portalų redakcijose savaitgalį budintys berniukai ir mergaitės net nesupranta, kas įvyko. Izraelis Beirute likvidavo teroristinės organizacijos Hezbollah ilgametį politinį ir dvasinį lyderį Hassaną Nasrallah. Tai buvo F-15 grandies antskrydis, kurio metu buvo panaudotos itin

tikslios bunkeriams naikinti skirtos bombos. Apie tai galima parašyti ilgą ir nepaprastai įdomų tekstą, bet aš trumpai. Tik apie esmę.

Įvyko keli labai svarbūs dalykai. 1. Nepaisydamas pasaulio lyderių – įvairių spalvų taikos balandžių spaudimo, Izraelis pademonstravo valią gintis. 2. Fantastinė pranešimų gaviklių operacija (nuo vakar nakties Hezbollah draudžia savo nariams naudotis ir mobiliaisiais telefonais) ir ši ataka pademonstravo nepaprastai aukštą Izraelio žvalgybos ir karinių pajėgų efektyvumą. 3. Izraelis siunčia labai aiškų signalą priešams: lįsit – gausit. Taškas. Ir mums nusispjauti ant visokių „susirūpinusių“ bidenų. 4. Tai labai aiškus signalas ir pamoka visų veislių taikos balandžiams ir koalicijoms. Įdomu tai, kad, pavyzdžiui, net visokie labai progresyvūs britų TV kanalai bent jau šiandien nesmerkia Izraelio, kad jis smogė Beiruto rajonui, kurį visiškai kontroliuoja Hezbollah, kad sugriuvo keli namai.

SVARBIAUSIA: šiuolaikiniame sudėtingame pasaulyje taiką garantuoja ne derybos,

konferencijos, nuolatiniai susirūpinimai ar plepalai apie galimas eskalacijas, o sulaikymo strategijos ir ryžtas jas įgyvendinti. Jei kolektyviniai Vakarai, visokie bidenai, scholzai, macronai ir briuseliai turėtų tiek pat valios ir ryžto, kaip Izraelis, nebūtų kilęs karas nei Ukrainoje, nei Sirijoje, pasaulio prekybai bei laivybai negrasintų Somalio piratai, Jemeno banditai, nes visi žinotų, kad atsakas bus ir jis bus mirtinas. O svarbiausia – Putinas, Kim Jong Unas, Irano ajatolos ir net Xi Jinpingas sėdėtų prisėdę uodegas, nes Izraelio operacijų efektyvumas yra gera pamokėlė visiems blogiems berniukams. Terbaklynis laisvojo pasaulio „lyderis“ Barakas Obama su Angela Merkel pradėjo pragaištingą kapituliantišką Vakarų laikyseną, todėl dabar matome viso to pasekmes. Karas Ukrainoje – taip pat bestuburės Vašingtono ir Berlyno politikos pasekmė. Šią politiką nuosekliai tęsia kolektyvinis Joe Bidenas, o jei pasiseks rinkimuose – pratęs ir Kamala Harris.

Šaltinis: Pozicija.org

KTU doc. Neringa Gerulaitienė apie Lietuvos ir Prancūzijos mokslininkų bendradarbiavimą (žr. 5 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Pasaulio aktualijos

● 1 p.

Lietuvos mokslininkų tarptautinis pripažinimas

● 2, 4 p.

Nusikaltėliai užvaldė pasaulį

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3–4 p.

Dezinformacijos sklaida viešojoje erdvėje

● 6 p.

Kvietimai ir mokslo renginiai

● 7–8 p.

Parodos

● 8 p.

Grimasos

● 9 p.

Lietuvos geologai apie valstybės teritorijos saugą

● 9–10 p.

Dr. Leonas Milčius: poeto Vytauto Mačernio žūties 80-osios metinės

● 11–12 p.

KVIETIMAI

LAISVĖS PREMIJŲ KOMISIJA KVIETIA TEIKTI PRETENDENTUS LAISVĖS PREMIJAI GAUTI

Seimo Laisvės premijų komisija kviečia visuomenines organizacijas ir asociacijas, kūrybines sąjungas, bendruomenes, akademinę visuomenę, valstybės ir savivaldybių institucijas, visus Lietuvos Respublikos piliečius iki 2024 m. spalio 18 d. teikti prašymus su siūlomais pretendентаis 2024 metų Laisvės premijai gauti. Pretendentais šiai premijai gauti gali būti Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių fiziniai, viešieji ir privatūs juridiniai asmenys, nusipelnę laisvei, demokratijai ir žmogaus

teisėms. Premija siekiama įvertinti asmenų ir organizacijų laimėjimus ir indėlį, ginant žmogaus teises, plėtojant demokratiją, skatinant tarpvalstybinį bendradarbiavimą kovojant už Rytų ir Vidurio Europos tautų laisvą apsisprendimą ir suverenitetą. Premija bus įteikta Laisvės gynėjų dieną – Sausio 13-ąją.

Siūlant pretendentes, būtina pateikti šiuos dokumentus:

- 1) dviejų pretendentų siūlančių pareiškėjų rekomendacijos;
- 2) pretendento veiklos ginant žmogaus

teises, plėtojant demokratiją ar skatinant tarpvalstybinį bendradarbiavimą kovojant už Rytų ir Vidurio Europos tautų laisvą apsisprendimą ir suverenitetą aprašymą;

3) papildomai galima pateikti ir kitą medžiagą, atskleidžiančią pretendento darbų reikšmę ir išskirtinumą.

Dokumentus prašome siųsti adresu: Laisvės premijų komisijai, Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius arba el. paštu priim@lrs.lt. Laisvės premija kiekvienais metais įteikiama Laisvės gynėjų dieną – Sausio 13-ąją.

Baltijos-Amerikos Laisvės fondo stipendijos

Turite neprilygstamą mokslinę idėją? Planuojate mokslinį tyrimą? Turite patikimų partnerių Jungtinėje Valstijoje? Jei atsakymai yra „taip“, bet Jums trūksta finansavimo, mes turime sprendimą!

Prisijunkite prie
BAFF Tyrėjų
Stipendijos
Programos

Baltijos-Amerikos Laisvės fondas siūlo neįkainojamą galimybę gauti pilno išlaikymo stipendiją Jūsų moksliniam projektui Jungtinėje Amerikos Valstijoje.

■ Nukelta į 2 p.

Baltijos-Amerikos Laisvės fondo stipendijos

■ Atkelta iš 1 p.

Kodėl verta dalyvauti?

- Puiki galimybė įgyvendinti jūsų mokslinį projektą – partneriai Jungtinėse Valstijose Jums padės sėkmingai įgyvendinti savo mokslo idėjas universitetuose, laboratorijose ar tyrimų centruose.
- Iki 60 000 JAV dolerių stipendija per metus – ši stipendija padės jums pasiekti jūsų

- mokslinius tikslus be finansinių rūpesčių.
- Šeimos galimybės – stipendija leidžia jums pasiimti šeimos narius į JAV.
- Dalyvavimas mokslinėse konferencijose sudaro sąlygas jums dalyvauti dviejose mokslinėse konferencijose Jungtinėse Amerikos Valstijose ir sužinoti apie naujausius mokslo pasiekimus pasaulyje.

Kaip dalyvauti?

Paraiškas į BAFF Tyrėjų Stipendijos programą priimame iki š. m. spalio 31 dienos. Tai yra puiki galimybė žengti žingsnį link savo mokslinių svajonių įgyvendinimo!

Nepraleiskite šios puikios progos!

Paskubėkite ir prisijunkite prie Baltijos – Amerikos Laisvės fondo Tyrėjų stipendijos programos!

Išsamią informaciją apie programą ir konkurso sąlygas rasite: <https://www.balticamericanfreedomfoundation.org/programs/research-scholar-program>

DĖL KANDIDATŲ Į LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO TARYBĄ

Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija kreipiasi į institucijas dėl kandidatų į Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro tarybą. Pagal Seimo priimtą įstatymą „Dėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro“, kuris įsigaliojo 2024 m. spalio 1 d., numatomi esminiai pokyčiai Centro valdymo struktūroje ir tyrimų srityje. Šis įstatymas

numato esminius pokyčius Centro valdymo struktūroje. Vienas iš svarbiausių reformos aspektų – naujos 11 narių Tarybos, kolegialaus valdymo organo, steigimas.

Pagal priimtą įstatymą Taryba bus sudaryta iš 11 narių, skiriamų 5 metų kadencijai. Tarybą sudarys keturi Lietuvos universitetų rektorių konferencijos pateikti asmenys, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą,

įgytą vienam baigus istorijos, kitam – ekonomikos, trečiam – teisės, o ketvirtajam – vadybos studijų krypties studijas. Vienas Centro pateiktas asmuo bus atrenkamas Centro nustatyta tvarka, vienas pateikiamas Lietuvos istorijos instituto, du – Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos, kurių vieną Komisija, atsižvelgdama į Seimo Žmogaus teisių komiteto, Seimo

Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto rekomendacijas, atrinks iš Seimo mažumos pasiūlytų kandidatų, o kitą – iš Seimo daugumos pasiūlytų kandidatų. Po vieną asmenį teiks Lietuvos Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga. Tarybos nariai paprasta visų Tarybos narių balsų dauguma išsirinks Tarybos pirmininką ir jo pavaduotoją. ■

TARPTAUTINIS ĮVERTINIMAS

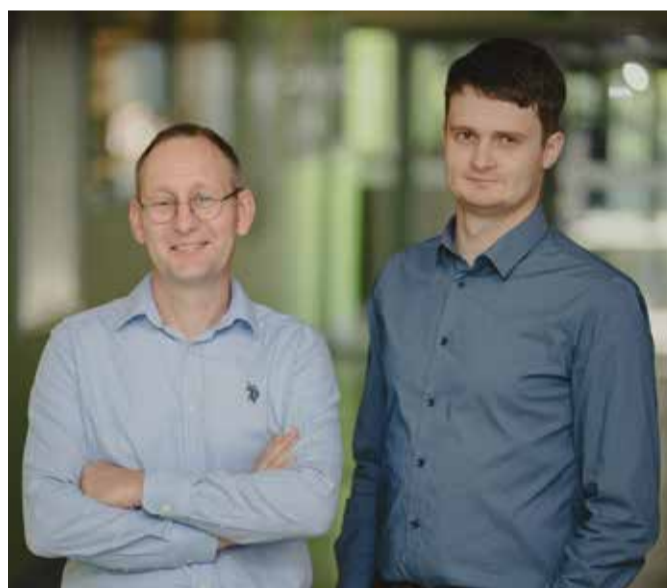
Vilniaus universiteto biologas apdovanotas prestižine Birnstielio premija

Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro (VU GMC) tyrėjas, doktorantas Irmantas Mogila atsidūrė talentingiausių gyvybės mokslų tyrimus vykdančių jaunųjų mokslininkų gretose. Jam suteikta prestižinė tarptautinė Birnstielio premija už tyrimų rezultatus molekulinės biologijos mokslų srityje.

Tyrėjas I. Mogila sakė: „Premija įvertinti mano doktorantūros studijų metu vykdyti CRISPR-Cas10, bakterijų apsaugos nuo virusų sistemos, tyrimai. Norėčiau padėkoti doktorantūros studijų vadovui dr. Gintautui Tamulaičiui ir VU GMC Doktorantūros mokyklos vadovei dr. Daivai Baltriukienei už padaršinimą ir nominavimą dalyvauti šiame konkurse. Be abejo, dėkoju visai tyrimų komandai už milžinišką indelį.“

Premija įvertintas darbas yra dalis dr. G. Tamulaičio vadovaujamos mokslininkų grupės vykdomų bakterijų apsaugos nuo virusų sistemų tyrimų. Viena iš labiausiai paplitusių apsaugos sistemų yra CRISPR-Cas10, kuri aktyvinama prasidėjus svetimų genų raiškai viruso užkrėstoje bakterijoje. Tyrėjai nustatė, kad apsaugą užtikrinantis Csm kompleksas, atpažinęs viruso informacinę RNR, kelioms valandoms persijungia į „gynybinį režimą“ ir sunaikina tiek viruso RNR, tiek DNR.

Šie tyrimai buvo atlikti bendradarbiaujant su prof. Ralf Seidel vadovaujama biofizikų grupe iš Leipcigo universiteto ir šiemet publikuoti moksliniame žurnale „Nucleic

Dr. G. Tamulaitis ir I. Mogila. *Jono Tumoso nuotr.*

Acids Research“. Viruso aktyvintas Csm kompleksas taip pat sintetina signalines molekules – ciklinius oligoadenilatus, kurie perduoda signalą CRISPR-Cas10 pagalbiniais baltymams efektoriams. Darbe pristatoma tyrėjų atrastų efektorių grupė, pavadinta Cami1. Išsamūs tyrimai atskleidė, kad infekcijos metu Cami1 nuslopina baltymų sintezę ląstelėje, kas užkerta kelią virusui pasidauginti. Praėjusiais metais Cami1 tyrimų rezultatai buvo publikuoti prestižiniame mokslo žurnale „Science“.

„VU studijuojau nuo pat bakalauro studijų

pradžios, šiemet ginsiuosi disertaciją. Didžiąją dalį eksperimentų atlikau VU GMC laboratorijose. Gautas apdovanojimas parodo, kad universitete įgytos žinios ir įgūdžiai, prieinama infrastruktūra bei pagalba iš didelę patirtį sukopusių kolegų mokslininkų suteikia galimybę vykdyti aukščiausio lygio mokslinius tyrimus“, – pažymėjo I. Mogila.

„Irmanto, kaip mokslininko, kelias prasidėjo dar bakalauro ir magistro studijų metu, kai jo atlikti CRISPR-Cas10 tyrimai buvo publikuoti mokslo žurnale „Cell Reports“. Doktorantūros metu vykdyti Cami1 tyrimai pareikalavo daugiausia Irmanto sumanumo, pastangų ir laiko, ir užtruko net penkerius metus. Šis grandiozinis darbas apima Cami1 kompiuterinius, biocheminius, biofizikinius, ląstelės gyvybingumo įvertinimo bei struktūrinius tyrimus. Džiaugiuosi kartu su Irmantu ir sveikinu jį gavus šį apdovanojimą“, – sakė dr. Gintautas Tamulaitis.

Bakterijų gynybos mechanizmų tyrimai leidžia suprasti bakterijų ir jas puolančių virusų sąveiką infekcijos metu. Žinios apie ap-

saugos mechanizmus gali būti pritaikomos, sukuriant virusų infekcijoms atsparius bakterijų kamienus, svarbius biotechnologijoje ir maisto pramonėje. Medicinoje šiuo metu ypač opi antibiotikams atsparių bakterijų problema galėtų būti sprendžiama, gydymui pritaikius bakterijų virusus, galinčius apeiti šių bakterijų apsaugos sistemas. Be to, virusų nukleorūgštis atpažįstančios CRISPR-Cas sistemos – puikūs objektai, kuriant įvairius virusų detekcijos rinkinius.

Tarptautinė Birnstielio premija už molekulinę gyvybės mokslų doktorantūros tyrimus skiriama talentingiausiems ir perspektyviausiems molekulinę gyvybės mokslų tyrėjams. Šią 2019 m. įsteigtą premiją kasmet skiria Makso Birnstielio fondas ir Molekulinės patologijos mokslinių tyrimų institutas (IMP). Apdovanojimas pavadintas Maxo Luciano Birnstielio, šveicarų molekulinės biologijos mokslininko, tyrusio genų reguliaciją eukariotuose, ir IMP įkūrėjo vardu. Kasmet išrenkami šeši laureatai. Šiemet konkurse dalyvavo daugiau nei 100 tyrėjų iš viso pasaulio. Paraiškas konkursui teikė Kembridžo, Oksfordo, Harvardo, Stanfordo, Ciuricho ETH ir kiti žymūs universitetai bei mokslinių tyrimų institutai. „Birnstielio apdovanojimą“ sudaro taurė, sertifikatas ir 2000 eurų premija. Premijų teikimo iškilnės vyks lapkričio 6 d. Vienoje, Austrijoje. Iškilnių metu laureatai gaus galimybę viešai pristatyti savo vykdomus tyrimus ir pasidalinti idėjomis su mokslinių grupių vadovais. ■

Pokalbis su milijoninį finansavimą gavusiais Vilniaus universiteto mokslininkais

2,5 mln. eurų dotacija – prof. Mantui Šimėnui, siekiančiam pagerinti EPR tyrimų jautrumą

Šiemet prestižinė Europos mokslo tarybos (angl. *European Research Council, ERC*) dotacija skirta Vilniaus universiteto (VU) Fizikos fakulteto Taikomosios elektrodinamikos ir telekomunikacijų insti-

tuto mokslininkui prof. Mantui Šimėnui. Jo komanda 2,5 mln. eurų siekiančią dotaciją pradedantiesiems mokslininkams panaudos elektronų paramagnetinio rezonanso (EPR) spektroskopijos jautrumui didinti. Finansavimas skiriamas penkeriems metams.

Pasak prof. M. Šimėno, dotaciją pelniusio projekto „EPR jautrumo didinimas, naudojant dviejų modų mikrobangų rezonatorius ir itin žemo triukšmo mikrobangų

stiprintuvus“ siekis – kelis tūkstančius kartų sutrumpinti EPR eksperimentinių tyrimų laiką ir pritaikyti šiuos patobulinius naujų sistemų tyrimuose: „EPR yra galingas įran-

■ Nukelta į 4 p.

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Jonas Jasaitis

(Tęsinys. Pradžią – Nr. 16)

Vis labiau akivaizdu, kad pasaulio valdymą perima nusikaltėliai. Netrukus paminėsime šturpią sukaktį: su eis tūkstantis Rusijos agresijos prieš Ukrainą dienų. Tūkstantis

šios išprotėjusios imperijos sukkelto karo Europoje dienų, kai kasdien daromi žiauriausi nusikaltimai: žudomi ir žalojami ne tik besiginančios valstybės kariai, bet ir civiliai gyventojai, po griuvėsiais uždūsta ligoniai, gimdyvės ir ką tik gimę vaikai, griaunami jos piliečių būstai, daugžomos įmonės, kuriose buvo jų pragyvenimo šaltinis, niokojamos jų gyvybinės infrastruktūros sistemos: vandens, šilumos ir energetinio aprūpinimo objektai, keliai ir tiltai, minuojami žemdirbių laukai. Niekas nesuskaičiuos, kiek lėšų reikės viskam atkurti. O juk tos lėšos galėjo būti panaudotos tam, kad žmonės gyventų saugiau ir patogiau, kad jų vaikai galėtų įgyti geresnį išsilavinimą, kad mokslo įstaigos prisidėtų prie žmonijos pažangos kūrimo.

Pagalčiau ir tie tūkstančiai šalies – agresorės jaunų vyrų žūsta suvaryti tik tam, kad dalyvautų šioje siaubingoje, beprotiškoje avantiūroje, žudydami ir prievartaudami. O juk jie galėjo ramiai siekti aukštesnio išsilavinimo, dirbti, rūpintis savo ir artimųjų gerove, mėgautis artimųjų dėmesiu ir meile. Juk kiekvieno iš jų motina tikėjosi, kad jie laimingai sukurs šeimas, o ne bus pražudyti išprotėjusių diktatorių sumanytoje kampanijoje, kurios tikslas – kaimyninės tautos sunaikinimas ir svetimos teritorijos užgrobimas. Juk nė viena motina, susilaukusi naujagimio, nesitiki, kad ant rankų laiko būsimą nusikaltėlį – prievartautoją, griovėją, žmogžudį. Nė viena nesitiki, kad jos kūdikis jau už poros dešimtmečių ne džiugins įgytu diplomu, bet grįš paskubomis sukaltame karste arba iš viso pražus kažkur, nepažįstamame krašte.

Nusikaltėliai yra ne tik tie, kurie patys žaloja arba žudo kaimyninės valstybės gyventojus, grobia arba naikina jų turtą, ne tik tie, kurie planuoja tokias kruvinas avantiūras, bet ir tie, kurie abejingai stebi, kaip kažkurioje valstybėje planuojami ir daromi šiurpūs nusikaltimai, arba net padeda banditų vadeivoms, tiekdamai jiems ginklus arba jų detales. Nusikaltėliai yra ir tie, kurie gyvena už kelių tūkstančių kilometrų nuo karo veiksmų zonos, bet priklauso tarptautinėms institucijoms, kurių pareiga – siekti taikos, ieškoti išeities, kaip vykstančius arba bręstančius konfliktus spręsti dalykiškais derybomis.

Nusikaltėliais tampa ne tik Jungtinių Tautų Organizacijos, bet ir tarptautinių tribunolų nariai, Europos Sąjungos ir NATO vadovai, net UNESCO ir kitos tarptautinės humanitarinės, švietėjiškos ir pan. organizacijos. Kodėl išgama, jau kelias kadencijas vykdančios valstybės agresorės prezidento pareigas, net ir pripažintas sulaikomu tarptautiniu mastu, šiuo metu laisvai važinėja net po tas valstybes, kurios yra Tarptautinio tribunolo nariai, taigi įsipareigojusios šį nusikaltėlį sulaikyti. Nusikaltėliais tampa visi, kurie, taikiai gyvendami, neprisideda prie taikos atkūrimo visoje planetoje. Nusikaltėliai yra ir tie, kurie ne remia užpultą tautą arba valstybę, nors turi galimybių tai daryti, bet postringauja, ko užpultieji turėtų nedaryti, nes neva gindamiesi nuo užpuoliko gali išplėsti konflikto zoną. Taigi nusikaltėliais tapo ir tie, kurie neatlieka savo pareigos ieškoti, kad vietiniai konfliktai nevirstų kruvinais. Dar kartą priminkime, kad būtent karo pramonė duoda didžiausius pelnus jos savininkams.

Europoje jau greitai tūkstantį dienų tebesitęsiantys karo nusikaltimai nėra vieninteliai, vykstantys mūsų mažoje planetoje. Nusikaltėlių organizacijos Izraelyje praėjusių metų spalio 7 d. įvykdė tokius nusikaltimus, kurių iki šiol niekas nebuvo matęs net veiksmo filmuose. Todėl dabar karinės raketos jau vis plačiau krenta Artimuosiuose Rytuose ir vis sunkiau bus rasti sprendimus, kaip tai sustabdyti. Ten susipynė dešimtmečiais nesprenžiami religiniai, tautiniai ir teritoriniai konfliktai. Karinės akcijos niekaip negali išrauti šių konfliktų šaknų. Reikia kuo greičiau susodinti jų dalyvius prie vieno stalo ir nepaleisti tol, kol bus surasti taikūs sprendimai.

VALSTYBĖS VERTĖS ATKŪRIMAS

Dabartinės komunikacijos galimybės yra tokios, kad bet kuris iš mūsų negali pasiteisinti, esą apie konfliktines situacijas nieko nežinojęs arba jų nesupratęs, o dar blogiau – jomis nesidomėjęs. Visi esame atsakingi už tai, kad planeta – žmonijos namai būtų ramūs. **Pirmiausia būtina sustabdyti beprasmišką gyventojų migraciją.** Galima ir reikia pasaulį pažinti, bet negalima toleruoti „betaučių“ ir „bepiliečių“ ugdymo plėtros, nes būtent tokie – už nieką atsakomybės neįjaučiantys individai pirmiausia tampa „patrankų mėsa“. Kiekvienas žmogus privalo turėti SAVO namus ir savo valstybę, už kurią būtų atsakingas. Vien branduolinis planetos užteršimas seniai viršijo visas dar pateisinamas ribas. Todėl visos kalbos apie Žemės rutulio taršą pirmiausia turi remtis nuostata neteršti savo namų aplinkos ir įsipareigojimu dalyvauti kuriamoje veikloje. Paprastai kalbant, nori dalyvauti planetos gėrybių naudojime, privalai dalyvauti jų kūrime: nori valgyti – užsidirbk.

Jau keli dešimtmečiai platinama hipotezė, esą Žemės rutulyje – per daug gyventojų. Bet tai absoliuti nesąmonė. Prisiminkime seną lietuvių patarlę: „Dievas davė dantis – duos ir duonos.“ Tačiau kiekvieno darbingo žmogaus pareiga – dirbti ir laikytis tvarkos. Palyginkime JAV ir Meksikos gyventojų nuostatas: gamtinės sąlygos – praktiškai vienodos, bet pragyvenimo lygis skiriasi dešimtimis kartų. Atvirai atsakykime į tokius klausimus:

Kodėl meksikietis, įsidarinęs JAV, netrukus ima siųsti pinigų tėvynėje likusiems tautiečiams?

Kodėl kai kurie Čikagos mikrorajonai – siaubingai užteršti, nors gretimuose – pavyzdinga tvarka?

Kodėl Izraelio sodybų aplinka taip skiriasi nuo greta esančių palestiniečių?

Ir būtina suprasti, kad šiuose klausimuose nėra nė lašelio rasistinių nuotaikų, nes tai – tiesiog tikrovės konstatavimas. Dirbdamas JAV, buvau liudininkas, kai baltaodis kaimynas, padėjęs sutvarkyti juodaodžio sodybą, netrukus išvydo jį neįjaukiai pasijutusį. Tiesa, po poros savaičių, kai neseniai išvalytas kiemas vėl virto šiukšlynu, kaimynas ramiai braidė po šiukšles. Akivaizdu, kad jam tai buvo įprasta. Tačiau tarp šių kaimynų nebebuvo išankstinio priešiško.

O štai kitas pavyzdys. Klivlande (JAV, Ohajo valstijoje), 1916 m. minint Viljamo Šekspyro 300-ųjų mirties metinių sukaktį, milijonierius J. D. Rokfeleris padovanojo miesto bendruomenei jam priklausiusio miško dalį su sąlyga, kad vietos tautinės bendrijos jame įkurtų „kultūros darželį“. Daugiataučiam mieste šiam sumanymui pritarė per 30 tautinių bendruomenių. Kiekvienai bendruomenei skirtame padovanoto miško plotelyje jos nariai pastatė žymių tautos atstovų paminklus arba kitais objektais reprezentavo tautos istoriją ir kultūrą. Ir dabar, po daugelio dešimtmečių bent kiek praslavinęs šio parko lankytojas, išvydęs Atėnų akropolio arba Romos kapitolijui būdingą architektūros detalę arba ant vieno postamento stovinčias Johano Volfgango fon Gėtės (vok. *Johann Wolfgang von Goethe*) ir Frydricho Šilerio (vok. *Johann Christoph Friedrich von Schiller*) skulptūras, greitai susigauja, kurios tautinės bendrijos atstovai čia pasidarbavo.

Lietuvių kultūros darželis, atidarytas 1936 m. spalio 11 d., yra dviaukštis, vienas įspūdingiausių šiame parke. Viršutinėje dalyje stovi Jono Mačiulio-Maironio ir dr. Vinco Kudirkos biustai, o tarp jų įrengtas Kunigaikštienės Birutės fontanas. Lenkti, akmenimis grįsti laiptai leidžiasi į apatinę dalį, kurios centre įmūryti Gedimino stulpai, o priešais juos stovi dr. Jono Basanavičiaus paminklas. Apatinėje dalyje įrengta aikštelė, kurioje telpa apie 300 žmonių.

Šalia Lietuvių kultūros darželio viršutinės dalies yra vienas iš Klivlando senamiesčio mikrorajonų, kuriame stovi gana įspūdingos architektūros pastatai, daugiausia – gyvenamieji namai. Tačiau šio mikrorajono gyventojai nepasizymi kultūringumu. Pastatai ir jų aplinka – gana apšerkšta. Ne kartą nukentėjo ir Lietuvių kultūros darželis: Maironio ir V. Kudirkos biustus teko atkurti, nes jie buvo suniokoti. Nukentėjo ir fontanas. Darželio erdvę teko valyti ir restauruoti. Tačiau Lietuvių bendruomenės skyrius jį stropiai prižiūri, čia vyksta su Lietuvos istorija susiję renginiai, apie kuriuos Lietuvoje retai kada tenka girdėti. Pavyzdžiui, rugsėjo 8 d. ne kartą paminėta Vytauto Didžiojo karūnavimo diena.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Seimas pritarė siūlymui Lietuvos komunistų partiją (LKP) pripažinti nusikalstama organizacija. Asmenys, dalyvaujantys konkursuose į Lietuvos Respublikos diplomatinę tarnybą, konkursuose ar atrankose į valstybės tarnybą, ir asmenys, skiriami į bet kokias kitas pareigas valstybės tarnyboje, turės pateikti duomenis apie priklausymą LKP struktūroms. „Esame pasmerkę represines struktūras, bet nesame pasmerkę tos organizacijos, kuri vadovavo toms represinėms struktūroms. Jos pavadinimas keitėsi, savarankiškumo lygis taip pat skyrėsi, bet kaip istorinį reiškinį apskritai mes privalome jį įvardyti tikraisiais pavadinimais, priešingu atveju būsime nenuoseklūs“, – pritari projektui po svarstymo kvietė Seimo narys Valdas Rakutis. Įstatymo projektui pritarė 42, prieš balsavo 6, susilaikė 12 Seimo narių. Numatoma, kad pataisos įsigalios 2025 m. liepos 1 d.

Seimas po svarstymo pritarė Darbo kodekso pakeitimams. Pritarta Darbo kodekso pataisų projektui, kuriuo įgyvendinama Europos Parlamento ir Tarybos minimalios algos direktyva 2022/2041 – Darbo kodekse turės būti įvertinama daugiau kriterijų nustatant minimaliąją algą. Kartu svarstomi ir kiti Darbo kodekso pakeitimai. Siūloma, kad atleidžiamam darbuotojui įstatymo nustatyta tvarka papildomai išmokama ilgalaikio darbo išmoka, atsižvelgiant į darbuotojo nepertraukiamą darbo stažą. Svarstomomis pataisomis taip pat numatoma, kad už smurto ar priekabiavimo draudimo pažeidimą galės būti baudžiamas darbdavys (fizinis asmuo ar juridinio asmens vadovas), jeigu ir jis pats atlieka veiksmus, kurie galėtų būti pripažinti mobingu.

Šiuo metu Darbo kodekse įtvirtinta, kad švenčių dienų išvakarėse darbo dienos trukmė sutrumpinama viena valanda, išskyrus pagal sutrumpintą darbo laiko normą dirbančius darbuotojus. Siūloma nustatyti, kad jeigu dėl darbo organizavimo ypatumų ar nepertraukiamos darbdavio veiklos sutrumpinti darbo dienos darbuotojui nėra galimybės, už šią valandą jam būtų apmokama kaip už viršvalandinį darbą.

Dėl Seimo valdybos, Seniūnų sueigos bei komitetų ir komisijų posėdžių vaizdo įrašų saugojimo. Seimo kanceliarija, reaguodama į žurnalistų bendruomenės išsakytą nerimą dėl siūlomų Seimo statuto pataisų, kurios reglamentuotų Seimo valdybos, Seniūnų sueigos ir komitetų bei komisijų posėdžių vaizdo įrašų skelbimą bei saugojimą, atkreipia dėmesį į svarbiausius aspektus:

– Seimo komitetų ir komisijų posėdžių protokolai bei garso įrašai yra saugomi Seimo archyve nuolat, t. y. neterminuotai. Ši nuostata nesikeis.

– Seimo valdybos, Seniūnų sueigos bei komitetų ir komisijų posėdžių vaizdo transliacijos buvo pradėtos 2019 metais. Šiuo metu niekaip nėra reglamentuotas šių vaizdo įrašų saugojimas ir kaupimas. Vienintelė vieta, kur šie vaizdo įrašai kaupiami, yra „Youtube“ platforma. Taigi siūlomos Seimo statuto pataisos reglamentuotų, kad šie vaizdo įrašai būtų saugomi ir Seimo archyve. Tačiau tokiam saugojimui pagal teisės aktų nuostatas turime numatyti terminą. Nepaisant termino, kuris bus numatytas vaizdo įrašų saugojimui, komitetų ir komisijų garso įrašai bus ir toliau saugomi neterminuotai.

– Seimo kanceliarija šiuo metu neturi galimybių savais ištekliais užtikrinti didžiulio kiekio vaizdo informacijos saugojimo itin ilgai ar neterminuotai, net ir dabar siūlomas 20 metų laikotarpis būtų iššūkis, nes šiuo metu komitetų ir komisijų posėdžių vaizdo įrašai Seimo kanceliarijoje nėra saugomi.

Seimas praplėtė nuostatas dėl koleginių studijų universitetuose. Mokslo ir studijų įstatyme patikslintos nuostatos dėl kolegijų programų universitetuose. Šalia jau galiojusios 53 straipsnio 18 dalies nuostatos, įstatyme įtvirtinta, kad universitetas negali vykdyti koleginių studijų ir teikti aukštojo koleginio išsilavinimo, išskyrus:

– jeigu Vyriausybės nustatyta tvarka ir sąlygomis, įvertinus

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

atliktų išorinio studijų vertinimo ir išorinio mokslo ir studijų institucijų vertinimo rezultatus, mokslo ir studijų institucijų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros bei meno veiklos vertinimo rezultatus, specialistų poreikį, valstybės ūkinės, socialinės, kultūrinės plėtros poreikius ir ateities perspektyvas, universiteto statute yra numatytas koleginių studijų vykdymas pagal Vyriausybės nustatytos studijų krypties (krypčių, krypčių grupės) trumposios ir pirmosios pakopų koleginių studijų programas;

– kai universitetas dalyvauja, Vyriausybei reorganizuojant valstybinę kolegiją, perima reorganizuojamos valstybinės kolegijos teises ir pareigas (įskaitant materialinę bazę

ir kvalifikuotą personalą, būtiną koleginių studijų programoms vykdyti) ir sudaro galimybes reorganizuojamos valstybinės kolegijos studentams baigti pradėtas studijas pagal koleginių studijų programas, kurios, studentams baigus studijas, išregistruojamos.

Seimo kanceliarija bendradarbiaus su Mykolo Romerio universitetu. Rugsėjo 25-ąją Seimo kanceliarija pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Mykolo Romerio universitetu (MRU). Pasak Dokumentų departamento direktorės, l. e. Seimo kancelerio pareigas Vaidos Servetkienės, šiuo susitarimu siekiama glaudžiau bendradarbiauti, dalytis gerąja patirtimi, bendradarbiauti organizuojant renginius, susitikimus, pristatymus, mokymus, bendrus tarptauti-

nius ar nacionalinius projektus. „Pirmasis po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo įsteigtas valstybinis universitetas, kurio misija – tarnauti žmogaus, visuomenės ir valstybės gerovei ir siekti pažangių pokyčių, teikia didelę reikšmę bendradarbiavimui su Seimu, rengiant ateities lyderius, puikiai išmanančius įstatymų leidybą, politinį procesą, sprendimų priėmimo eigą ir gebančius įveikti dabarties ir ateities iššūkius. Tikimės, kad abipusiškai naudingas bendradarbiavimas, galimybė pasitelkti MRU mokslinį potencialą, analizuojant aktualias socialines ir ekonomines problemas, taip pat padės tobulinti parlamentinę veiklą“, – sako MRU rektorė prof. dr. Inga Žalėnienė.

MRU Teisės mokyklos dekanės prof. dr.

Lyros Jakulevičienės teigimu, susitarimo pasirašymas įprasmina jau daugelį metų vykstantį bendradarbiavimą su Lietuvos Respublikos Seimu teisės aktų leidybos procese, studentų patirtinio mokymosi, bendrų visuomenei svarbių renginių ir diskusijų organizavimo srityse. „Siekiamo ir toliau prisidėti prie reikšmingų Seimo veiklų teikiant mokslines nuomones dėl naujų teisės aktų, sprendžiant aktualius naujų technologijų panaudojimo įstatymų leidybos procese klausimus, vykdam mokymus teisiniais klausimais Seimo darbuotojams ir politikams“, – teigia L. Jakulevičienė.

Seimo kanceliarija prieš keletą metų pradėjo bendradarbiauti su Vilniaus kolegija. ■

Pokalbis su milijoninį finansavimą gavusiais Vilniaus universiteto mokslininkais

2,5 mln. eurų dotacija – prof. Mantui Šimėnui, siekiančiam pagerinti EPR tyrimų jautrumą

■ Atkelta iš 2 p.

kis, naudojamas įvairiose srityse, įskaitant biologiją, chemiją, fiziką, medžiagotyra ir daugelį kitų. Jis suteikia svarbios ir unikalios informacijos apie tiriamą medžiagą, tačiau palyginti mažas šio metodo jautrumas apriboja jo naudojimą. Kai kurių itin svarbių medžiagų EPR tyrimai gali trukti ir savaitę, o jeigu reikia dar ilgesnių eksperimentų, laikoma, kad sistema yra praktiškai nepatuoji, naudojant EPR.“

2022 m. VU mokslininko tyrimams jau buvo skirta Marie Skłodowskos-Curie dotacija, leidusi tyrėjų grupei pagerinti EPR įrankio jautrumą kelis šimtus kartų. Pasak prof. M. Šimėno, šis projektas – natūrali, bet netriviali tyrimų tąsa. „Įsivaizduokite, kad anksčiau matuodami baltymų sistemą sugaišdavote savaitę, dabar – apie 2 minutes. Tai sutaupo itin daug brangių išteklių, kuriuos galima panaudoti atliekant dar daugiau mokslinių tyrimų“, – sako mokslininkas. Jo teigimu, ERC finansavimo schema yra svarbi ne tik dėl prestižo, bet ir dėl praktinės naudos. „Ši dotacija – viena palankiausių Europoje. Ją gavęs mokslininkas su komanda gali nebegalvoti apie išlaidas, o tiesiog susikoncentruoti į mokslą. Žinoma, iki to reikia nueiti netrumpą kelią: kurti mokslinę koncepciją, pildyti paraišką, o galiausiai – gerai pasirodyti konkurse. Tačiau motyvuoja institucinis palaikymas universitete“, – pasakoja pašnekovas.

Metodikos pagerinimas gali prisidėti prie geresnio supratimo apie degeneracines ligas. „EPR – spektroskopinis tyrimų įrankis, leidžiantis tirti nesuporuotų elektronų sukinius. Gamtoje dauguma elektronų yra susiporavę, tačiau yra ir tokių medžiagų, kur elektronas neturi porininko, t. y. jo sukiny nėra kompensuojamas. Būtent tokias vadinamąsias paramagnetines sistemas galima aptikti naudojant EPR ir taip gauti itin naudingos, dažnai unikalios informacijos apie tiriamąją medžiagą – nuo baltymų ir katalizatorių iki kietųjų kūnų sistemų kvantinėms technologijoms“, – vardija prof. M. Šimėnas. Mokslininko teigimu, EPR pranašumas – jo selektyvumas. Dauguma kitų metodų mato kolektyvinį visų medžiagą sudarančių atomų atsaką, tačiau EPR gali koncentruotis tik į tą atomą, kuris turi nesuporuotą elektroną. Pavyzdžiui, toks selektyvumas leidžia tirti konkrečias baltymų vietas ir taip nustatyti baltymų struktūrą.

„Be kitų tyrimų, mes tyrinėsim ir baltymus, kurie dalyvauja vystantis įvairioms neurodegeneraciniams ligoms, tokioms kaip Alzhei-

Prof. Mantas Šimėnas

merio ar Parkinsono ligos. Tad EPR tyrimų metodikos jautrumo pagerinimas leis smarkiai praplėsti šiuos tyrimus, įtraukiant baltymų sistemas, kurios šiuo metu negali būti tiriamos naudojant EPR“, – sako prof. M. Šimėnas.

Igyvendinant projektą, taip pat bus tiriami naujo tipo katalizatoriai ir įvairios sukinių platformos, skirtos ateities kvantinėms technologijoms. „Šiame projekte ketiname pasiskolinti ir adaptuoti įrankius iš kvantinių technologijų srities. Vienas jų – minimalaus įmanomo triukšmo mikrobangų stiprintuvas. Tokių stiprintuvų triukšmas yra apribotas kvantinės mechanikos procesų. Apskritai EPR tyrimus apsunkina šiluminis triukšmas, o tai labai pailgina eksperimentų laiką. Būtent šiuos įmantrius stiprintuvus ir norime panaudoti, kad smarkiai pagerintume EPR jautrumą“, – teigia profesorius.

Mokslininkas pasakoja, kad šiame projekte taip pat ketina naudoti ir kitus sudėtingus įrankius, tokius kaip dviejų modų mikrobangų rezonatorius. „EPR tyrimuose norime mikrobangas sukcentruoti į tą vietą, kur yra bandinys – tai padaro mikrobangų rezonatorius. Įprastiniai EPR rezonatoriai turi vieną modą – rezonuoja viename dažnyje. Dviejų modų rezonatoriai pasižymi dviem modomis: jos gali būti to paties dažnio, bet erdvėje jų laukai yra statmeni, t. y. abu rezonansai nesąveikauja. Jei įdedame elektronų sukinių sistemą į tokį rezonatorių, tarp dviejų modų sukuriama sąveika būtent per sukinius. Vieną modą galima naudoti sukinių sistemai žadinti, kitą – sistemos sužadimui nuskaityti, taip izoliuojant detektorius nuo didelio triukšmo, kuris ateina su sužadimo signalu. Greta kitų naujovių šiame projekte naudosime milikelvinų šaldymo sistemą, skirtą rezonatoriams ir stiprintuvams atšaldyti. Milikelvinai – temperatūra, artima pačiai žemiausiai įmanomai

temperatūrai, labai arti absoliutaus nulio, -273,15 oC. Kad pasiektume tokią egzotišką temperatūrą, pirkime specialų šaldytuvą. Tai bus pirmasis toks įrenginys regione, atveriantis plačias kvantinių technologijų tyrimų ir tobulinimo galimybes Lietuvoje. Puiku, kad gautas finansavimas leidžia nebesukti galvos, kaip ir kur įsigyti tyrimams būtinos sudėtingos įrangos“, – džiaugiasi VU mokslininkas. Prof. M. Šimėno laimėta dotacija yra pirmoji ERC dotacija VU Fizikos fakultete.

Vyriausiajam mokslo darbuotojui dr. Patrickui Pauschui, dirbančiam VU Gyvybės mokslų centro ir Europos molekulinės biologijos laboratorijos (GMC-EMBL) partnerystės institute, skirta prestižinė Europos mokslo tarybos dotacija pradedantiesiems mokslininkams. 1,5 mln. eurų parama leis įgyvendinti novatorišką mokslinių tyrimų projektą „Jumbo fagai transliaciniame enzimų moksliniame tyrime“ (angl. „Jumbo Phages in Translational Enzyme Research“, JUPITER). Ateinančius penkerius metus VU GMC-EMBL mokslininkas ir jo komanda tyrinės jumbo fagus – didelių bakterijas užkrečiančių virusų klasę, analizuos jų neištirtus genus ir galimą pritaikymą biotechnologijose.

Pažangios biotechnologijos

Jumbo fagai – tai virusai, kurių genomai yra iki dešimties kartų didesni už tipinių fagų genomus. Jumbo fagų įvairovė atrasta visai neseniai, o jų genai yra mažai tyrinėti, todėl supratimas apie jų biologiją ir galimą pritaikymą yra ribotas. JUPITER projekto tikslas – užpildyti šią spragą, pritaikius naujovišką didelio našumo strategiją, skirtą nežinomų jumbo fagų genų funkcijoms nustatyti. „Ši dotacija suteikia unikalią galimybę išplėsti mūsų žinias apie jumbo fagus. Manau, kad gali būti sukurta biotechnologiškai vertingų, novatoriškų molekulinė priemonių ir metodų“, – sako vyriausiasis mokslo darbuotojas P. Pauschas.

Jo moksliniai tyrimai turėtų suteikti naujų žinių apie tai, kaip jumbo fagai moduluoja genetinę medžiagą ir užvaldo bakterijų šeiminių genų raiškos mechanizmus. Šių procesų perpratimas galėtų lemti daug teigiamų pokyčių. Pavyzdžiui, įkvėpti kurti naujas antimikrobines medžiagas, ypač pajėgiančias kovoti su vaistams atspariomis bakterijomis. Be to, novatoriško genomo redagavimo priemonės galėtų būti plačiai pritaikomos įvairiose srityse – nuo genetinių ligų gydymo iki žemės ūkio kultūrų tobulinimo.

„Fagai yra nepaprastai įgudę perimti bakterijų ląstelių kontrolę. Tyrinėdami ne-

Dr. Patrickas Pauschas

pakankamai ištirtus genus, tikimės atrasti naujų mechanizmų ir funkcijų, kurios galėtų būti novatoriškai pritaikytos biotechnologijose“, – teigia dr. P. Pauschas.

Didesnė įvairovė – raktas į atradimus

Didelis jumbo fagų genomai turi daug genų, kurių funkcijos nėra žinomos ir kurie gali būti raktas į svarbius mokslo pasiekimus. „Jumbo fagai yra dideli bakterijas puolantys virusai. Platus jų genų supratimas padės perprasti jų biologiją“, – aiškina mokslininkas. Jis pažymi, kad terminas „jumbo“ yra kilęs iš garsaus didžiulio dramblio, vardu Jumbo, dabar vartojamas kitiems dideliems daiktams, pavyzdžiui, plačiafuozeliažiniams lėktuvams, apibūdinti. Pagrindinis JUPITER projekto tikslas – daugiau sužinoti apie jumbo fagų įvairovę. Tai galėtų pagreitinti mokslinius atradimus ir atskleisti platesnį biologinių mechanizmų spektrą. Atlikdamas tyrimus, P. Pauschas bendradarbiaus su žymiais VU mokslininkais dr. Eugenijumi Šimoliūnu bei dr. Dariumi Kazlausku ir suteiks galimybę įsitraukti tiek magistrantūros, tiek bakalauro pakopos studentams, taip prisidedamas prie būsimų mokslo talentų ugdymo.

„Kartu su komanda planuojame tyrinėti Lietuvos aplinką, atrasti joje naujų fagų ir jų bakterijų šeiminių. Ypač džiaugiuosi galėdamas visoje šalyje tyrinėti aplinkos nišas, kurioms anksčiau stigo dėmesio“, – sako dr. P. Pauschas. Jo finansavimas – reikšmingas pasiekimas ne tik VU, bet ir Lietuvai. Ši dotacija yra viena reikšmingiausių Europos mokslinių tyrimų finansavimo galimybių, teikiamų pradedantiesiems mokslininkams. Iki šiol vienintelę Lietuvoje ERC dotaciją pradedantiesiems mokslininkams buvo gavęs VU GMC tyrėjas dr. Stephenas Knoxas Jonesas. ■

Lietuvos ir užsienio mokslininkai vienijasi, sprenddami sveikatos priežiūros iššūkius

Lietuvos sezono Prancūzijoje metu bendroje konferencijoje Lietuvos mokslininkai dalyvis projekto „Apollo 2028“ tikslais ir iššūkiais bei bendradarbiavimo su Prancūzijos mokslininkais patirtimi. Projekte bendradarbiauja aštuonių šalių mokslininkai. Jo tikslas – teikti sveikatos priežiūros darbuotojams, ypač gydytojams, slaugytojams ir organizacijoms bei politikos formuotojams, moksliniais tyrimais pagrįstus sprendimus, kurie padėtų pagerinti tiek ligoninių, tiek sveikatos priežiūros personalo atsparumą kritinėms situacijoms. Projekte susivienijo skirtingų mokslo sričių mokslininkai: medicinos, vadybos, psichologijos, ekonomikos, informatikos.

Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Verslo skaitmeninių transformacijų tyrimų centro Inovacijų ir antreprenerystės tyrimų grupės docentė Neringa Gerulaitienė projekte atlieka tyrimus, susijusius su ligoninių organizaciniu atsparumu bei organizacinio atsparumo veiksniais, tokiais kaip strateginis planavimas, išteklių paskirstymas, aiškinasi, kaip jie prisideda prie sveikatos priežiūros darbuotojų atsparumo ir gerovės didinimo.

Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro Biomokslų instituto Neurobiologijos ir

LMT pirmininkas dr. Gintaras Valinčius

biofizikos katedros vedėjas prof. dr. Osvaldas Rukšėnas kalbėjo, kad pirmoji projekte dalyvaujančių mokslininkų užduotis – surinkti kuo daugiau duomenų apie sveikatos apsaugos sistemoje dirbančių žmonių fizinę bei psichinę sveikatą ir šiuos duomenis palyginti su kitų projekte dalyvaujančių partnerių – Suomijos, Airijos, JAV, Ispanijos, Italijos bei kitų šalių rezultatais. Grupė mokslininkų tirs tiek darbuotojų, tiek pačių ligoninių atsparumą krizinėms situacijoms ir lygins šalių rezultatus.

Surinkus reikalingus duomenis, prisijungs partneriai iš Vengrijos, kurie, pasitelkę dirbtinį intelektą, apdoros informaciją ir pasiūlys galimus sprendimus, būtinus pokyčiams.

Projekto „Apollo 2028“ partneriai – ne tik universitetai, bet ir trys ligoninės, pavyzdžiui, Monpeljė universiteto ligoninė (*Centre Hospitalier Universitaire de Montpellier*). „Glaudus bendradarbiavimas su ligoninėmis ir sveikatos priežiūros personalu – būtinas projekto sėkmei, nes būtent šio sektoriaus darbuotojai tiesiogiai susiduria tiek su ligoninių, tiek su sveikatos priežiūros darbuotojų atsparumo, tarp jų – ir perdegimo problematika, bei geriausiai supranta, kokių iššūkių kyla kasdienėje jų praktikoje“, – pažymėjo N. Gerulaitienė. *Parengė Kristina Buidovaitė, projekto „Nova Media“ vadybininkė*

Bendradarbiavimas atveria daugiau galimybių

Lietuvos sezono Prancūzijoje renginius, skirtus pristatyti abiejų šalių mokslo pasiekimus ir bendrus projektus, organizuoja Lietuvos mokslo taryba (LMT) ir Lietuvos ambasada Prancūzijoje. LMT pirmininkas dr. Gintaras Valinčius pabrėžia, kad tarptautinio bendradarbiavimo projektai atveria naujas galimybes vykdyti mokslinius tyrimus, o rezultatus sėkmingai pritaikyti praktikoje: „Neabejoju, kad Lietuvos mokslininkų vizitas į Paryžių ir dalijimasis gerąja praktika paskatins dar aktyviau plėsti tarptautinius mokslinius ryšius gyvybės mokslų bei onkologijos srityse.“

Doc. N. Gerulaitienė Lietuvos sezono Prancūzijoje metu vyksiančioje konferencijoje, pristatydama projektą „Apollo 2028“, dalyvis gerąja bendradarbiavimo su Prancūzijos mokslininkais patirtimi. Bendroje Prancūzijos ir Lietuvos mokslininkų konferencijoje projektą pristatysiantis Vilniaus universiteto (VU) Gyvybės mokslų

centro Biomokslų instituto Neurobiologijos ir biofizikos katedros vedėjas prof. dr. O. Rukšėnas pabrėžia, kad galimybė Lietuvos sezono Prancūzijoje metu kalbėti apie „Apollo 2028“ – puikus būdas tarptautinei auditorijai parodyti, kiek daug bendradarbiaudami skirtingų šalių mokslininkai gali nuveikti. „Kol kas negalime teigti, kad „Apollo 2028“ – sėkmės istorija, bet potenciali – tikrai. Projektui skirtas finansavimas ketveriems metams, o tai – pirmasis svarbus žingsnis. Daug pamokų išmokta, jomis jau galima dalintis su kitais kolegoms ir partneriais“, – įsitikinęs O. Rukšėnas.

Projekto „Apollo 2028“ partneriai – ne tik universitetai, bet ir trys ligoninės, pavyzdžiui, Monpeljė universiteto ligoninė (*Centre Hospitalier Universitaire de Montpellier*). „Glaudus bendradarbiavimas su ligoninėmis ir sveikatos priežiūros personalu – būtinas projekto sėkmei, nes būtent šio sektoriaus darbuotojai tiesiogiai susiduria tiek su ligoninių, tiek su sveikatos priežiūros darbuotojų atsparumo, tarp jų – ir perdegimo problematika, bei geriausiai supranta, kokių iššūkių kyla kasdienėje jų praktikoje“, – pažymėjo N. Gerulaitienė. *Parengė Kristina Buidovaitė, projekto „Nova Media“ vadybininkė*

RENGINIAI

Kriminalistikos tendencijos: Lietuvos lyderystė regione

Keičiasi pasaulis, keičiasi nusikalstamų veikų pobūdis – keičiasi ir kriminalistika. Tiek ikiteisminio tyrimo tyrėjų darbo metodai, tiek jų įgūdžių paketas, tiek tarptautinio bendradarbiavimo svarba. Laikmetis kriminalistams diktuoja naujus iššūkius, o gebėjimas juos spręsti tampa visuomenės gerovės faktoriumi. Tai suprasdama Lietuva imasi kriminalistikos vystymo regione lyderystės.

Nuoseklus, racionalus ir... greičiausiai – vyras. Filmai, serialai ir grožinė literatūra sukūrė kriminalisto vaizdinį, kurį nedažnas sietų su specialiste moterimi. Tačiau tikrovėje tendencijos – kitokios. Pasak Mykolo Romerio universiteto (MRU) Viešojo saugumo akademijos profesorės dr. Žanetos Navickienės, šiandien Lietuvos teisėsaugoje moterų ir vyrų, dirbančių kriminalisto darbą, pasiskirstymas yra panašus. „O kai kuriose nusikalstamų veikų tyrimo srityse moterų procentas – netgi didesnis. Pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo padaliniuose, kur tiriamos bylos, atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai ir dokumentuojama bylos medžiaga, dirba daugiau nei 80 proc. moterų. O, tarkim, kriminalinės žvalgybos srityje vyrų yra daugiau. Tačiau dirbančių vyrų ir moterų procentinė išraiška tikrai keičiasi ir stereotipas, kad kriminalistikos profesiją renkasi tik vyrai – nyksta“, – sako MRU profesorė.

Racionalus, loginis mąstymas, analizuojant nusikalstamos veikos įkalčius ir dėliojant bendrą įvykio paveikslą, yra būtinas, tačiau šiandieniniams kriminalistams, anot dr. Ž. Navickienės, svarbios ir kitos asmenybės savybės, ypač atsižvelgiant į įvairių ir nuolat kintančių nusikalstamų veikų pobūdį. „Kriminalistai turi būti analitikai, mokslininkais ir strategais, gebančiais dirbti su žmonėmis ir skirtingo pobūdžio duomenimis. Taip pat jie turi pasižymėti kritiniu ir kūrybiniu mąstymu, emociniu atsparumu, socialiniais ir psichologiniais įgūdžiais“, – sako dr.

Lietuvos kriminalistų draugijos tarybos pirmininkė, MRU prof. Žaneta Navickienė su kongreso dalyviais

Ž. Navickienė, kuri yra ir Lietuvos kriminalistų draugijos tarybos pirmininkė.

„Kriminalistika – tai sritis, kur taikomi įvairių mokslų pasiekimai ir žinios, todėl tyrėjas turi būti lankstus, visapusiškas, gebėti taikyti skirtingo pobūdžio žinias ir prisitaikyti prie nuolatinių pokyčių. Todėl ir studijose nieko sustingusio nebėra – pasaulis keičiasi, keičiasi ir kriminalistikos studijos“, – antrina dr. Egidijus Kurapka, MRU Viešojo saugumo akademijos (VSA) profesorius. Eurostato duomenimis, žmogžudysčių Europoje nuo 2010 iki 2020 metų sumažėjo 19 proc., įsilaužimų – 15 proc., tačiau net 150 proc. išaugo kibernetinių nusikaltimų apimtys.

Nuolatinė globalizacija sunkina kovą ir su tokiais nusikaltimais, kaip prekyba žmonėmis ar narkotinių medžiagų platinimas. 2017–2020 metais Europoje net 14 tūkst. asmenų tapo prekybos žmonėmis aukomis, o, pavyzdžiui, kokaino platinimo apimtys nuo 2015 iki 2020 metų padidėjo 26 proc. Vis labiau pabrėžiama ir nusikaltimų aplinkai išaiškinimų svarba. Nors iš vienos pusės – technologijos padeda tirti nusikalstamas veikas, iš kitos pusės – sukuria ir naujų iššū-

Tarptautinis kriminalistikos kongresas Mykolo Romerio universitete

kių, ypač skaitmeninėje erdvėje. Pasak prof. E. Kurapkos, tai yra nuolatinės lenktynės su technologijų pažanga taip pat besinaudojančiais nusikaltėliais. „Technologijos, be abejonės, labai keičia nusikalstamų veikų tyrimus. Įvykio vietų apžiūros dėl technologijų iš esmės tapo visai kitokiomis nei anksčiau, dirbtinio intelekto vaidmuo tyrimuose taip pat nuolat auga. Tačiau technologijos tuo pat metu tarnauja ir nusikaltėliams. Vyksta nuolatinės lenktynės tarp tų, kurie tai padaro, ir tų, kurie tiria. Svarbiausia – neatsilikti“, – sako VSA profesorius.

„Technologijoms keičiant nusikalstamų veikų pobūdį ir mastą, tam tikrų sričių nusikalstamų veikų, pavyzdžiui, kibernetinių, finansinių, ekologinių nusikaltimų, tyrėjų poreikis auga greičiau nei kitų, – teigia dr. Ž. Navickienė. – Šie specialistai turi gebėti spręsti tiek tradicinius, tiek naujus iššūkius, kuriuos kelia skaitmeninis amžius ir valstybių sienų nepaisančios nusikalstamos veikos.“

Prof. E. Kurapka, paklaustas, kokias būdo savybes turi turėti jaunuolis, nusprendęs rinktis kriminalisto karjerą, atsako, kad „turi būti sąžiningas ir darbštus“. „Profesija – sunki, bet prasminga. Tos prasmės vedini jaunuoliai ir renkasi kriminalisto kelią. Į šią profesiją at-

eina labai motyvuotas ir žingeidus jaunimas, turintis labai tvirtą suvokimą dėl savo indėlio visuomenei“, – tešia profesorius. Jis primena, kad MRU vykdoma bakalauro studijų programa „Teisė ir kriminalistika“ kasmet patenka į populiariausių universitetinių studijų Lietuvoje dešimtuką. Vis svarbesnis tampa ne tik kokybiškas specialistų parengimas, bet ir bendras visuomenės kriminalistinis išprusimas.

Tai, kad Lietuva eina kriminalistikos mokslo priešaky, patvirtino rugsėjo 12–14 d. MRU vykęs XX tarptautinis kongresas „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, kuriame buvo aptartos tendencijos, įvairaus pobūdžio klausimai – nuo bendros terminologijos vartojimo iki aktualių teismo ekspertologijos problemų. Kongreso metu buvo pasirašyta Deklaracija dėl Europos nacionalinių kriminalistinių asociacijų federacijos steigimo. Ją pasirašė Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos ir Ukrainos kriminalistų draugijos. Kongrese taip pat dalyvavo Latvijos, Estijos, Slovakijos, Čekijos ir Azerbaidžano atstovai, iš viso – apie 150 dalyvių. Tai startas naujam regioniniam kriminalistinės minties centrui, kuris apims visą šios srities spektrą – mokslą, praktiką ir studijas.

Dezinformacijos sklaida kenkia visuomenės saugumui

Per pastarąjį dešimtmetį socialiniai tinklai, tokie kaip „Facebook“, „Twitter“ (dabar „X“) ar „Telegram“, tapo esminiais įrankiais globalioje komunikacijoje. Jie leidžia žmonėms lengvai dalintis informacija ir palaikyti ryšius nepriklausomai nuo atstumo. Tačiau šios platformos tapo ir kartinėmis erdvėmis dezinformacijai plisti. Mykolo Romerio universiteto Komunikacijos instituto mokslininkai kartu su partneriais iš Ispanijos, Prancūzijos, Estijos ir Turkijos vykdo tyrimą, siekdamį suprasti, kaip dezinformacijos sklaida veikia skirtingose šalyse. Pirminės tyrimo išvados rodo, kad melagingos naujienos neapsiriboja vienos šalies sienomis ir pasiekia globalias auditorijas per platformas, tokias kaip „Telegram“.

Dezinformacijos sklaida ir Rusijos įtaka

Tyrimė, analizuojant daugiau nei 1,5 milijono nuorodų, dalintųsi „Telegram“ kanaluose Lietuvoje ir Ispanijoje, paaiškėjo, kad abiejose šalyse veikiančios grupės intensyviai dalijasi panašiomis sąmokslų teorijomis. Nors šios šalys yra labai skirtingos kalbiniais ir kultūriniais aspektais, pagrindinės dezinformacijos

Asoc. nuotr.

formacijos temos abiejose šalyse yra labai panašios. Viena iš jų – vadinamoji „Turbo vėžio“ teorija, kuri teigia, kad COVID-19 vakcinosis sukelia greitai progresuojantį vėžį. Nors nėra jokių mokslinių įrodymų, ši klaidinga informacija plinta per melagingus, bet įtaigius straipsnius ir vaizdo įrašus. Kita plačiai paplitusi teorija – Ukrainos biolaboratorijų, teigianti, kad Ukraina slapta vysto biologinius ginklus su JAV pagalba. Ši tema ypač populiari Lietuvoje, kur dažniau naudojami rusų žiniasklaidos šaltiniai.

Be to, „Telegram“ kanaluose aktyviai plinta vadinamieji nauji antivakcinų „didvyriai“, kurių tariami ekspertai bando atskleisti „tikrąsias“ COVID-19 vakcinų grėsmes. Pavyzdžiui, plačiai dalijamasi straipsniu, kurį parašė išėjęs į pensiją neurochirurgas, nors jo teigi-

niai prieštarauja moksliniams įrodymams.

Tyrimas taip pat parodė, kad Lietuvoje aktyviai plinta Rusijos žiniasklaidos šaltinių nuorodos, kuriose skleidžiamos sąmokslų teorijos apie Vakarų. Rusų kalbos nuorodos ir domenai, tokie kaip .ru, buvo dažni Lietuvos „Telegram“ kanaluose, stiprinant nepasitikėjimą Vakarų institucijomis, ypač kalbant apie Ukrainos karą ir COVID-19 pandemiją.

Kodėl šis tyrimas svarbus?

Kaip teigia tyrimo vykdymą koordinuojanti mokslininkė prof. dr. Asta Zelenkauskaitė, dezinformacija, ypač krizės laikotarpiu, gali turėti labai rimtų pasekmių visuomenės sveikatai ir saugumui: „Sąmokslų teorijos ne tik skatina žmones atsisakyti vakcinų ar nepaisyti sveikatos rekomendacijų, bet ir formuoja klaidingą supratimą apie pasaulinius įvykius. Tokios klaidos gali sukelti visuomenės poliarizaciją, padidinti nepasitikėjimą institucijomis bei stiprinti socialinę įtampą. Norint veiksmingai kovoti su šia problema, reikalingas kompleksinis požiūris. Medijų raštingumo ugdymas, efektyvios faktų tikrinimo sistemos ir didesnė socialinių platformų atsakomybė yra esmi-

niai žingsniai, siekiant sumažinti dezinformacijos poveikį.“

Šis tyrimas yra dalis tarptautinio projekto „Kenkėjiškų paskyrų profiliavimas ir aptikimas skaitmeniniuose socialiniuose tinkluose naudojant dirbtinį intelektą“, kuriame tarptautinė komanda siekia suprasti, kaip internete veikia kenkėjiški veikėjai ir kaip dezinformacija plinta socialiniuose tinkluose. „Dezinformacijos problema neapsiriboja tik mokslinių faktų iškraipymu – ji veikia mūsų visuomenės pamatus, skatina susiskaldymą ir pakenkia pasitikėjimui tarp žmonių bei institucijų“, – priduria prof. dr. A. Zelenkauskaitė. Tyrėjai tikisi, kad šis darbas padės geriau suprasti, kaip informacija skleidžiama internete, ir prisidės prie veiksmingesnių priemonių, kurios padėtų apsaugoti visuomenę nuo melagingos informacijos poveikio.

Projektą „Kenkėjiškų paskyrų profiliavimas ir aptikimas skaitmeniniuose socialiniuose tinkluose, naudojant dirbtinį intelektą“ finansuoja CHIST-ERA (finansavimo sutarties Nr. CHIST-ERA-21-OSNEM-004) ir Lietuvos mokslo taryba (finansavimo sutarties Nr. S-CHIST-ERA-22-1).

APIE SEIMO RINKIMŲ IŠŠŪKIUS LIETUVOJE POKALBIS SU EKSPERTU DR. N. MALIUKEVIČIUMI

Artėjant Seimo rinkimams, Lietuva susiduria su didėjančia dezinformacijos ir informacinių karų grėsme. Šie iššūkiai kyla ne tik šalies viduje, bet ir platesniame Europos kontekste, kur informacinės atakos tampa vis dažnesnės. Tai kelia pavojų demokratiniam procesams ir visuomenės pasitikėjimui institucijomis. Ar įmanoma veiksmingai atsispirti šioms iššūkiams, komentuoja Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto informacinio karo, strateginės komunikacijos, konfliktų valdymo ir Rusijos politikos tyrėjas dr. Nerijus Maliukevičius.

„Klasikinės rinkimų įtakos schemas yra aiškios, bet melagingos socialiniuose tinkluose – nevaldomos. Kalbant apie tai, su kokiais konkrečiais iššūkiais susiduria Lietuva, pirmiausia šnekame apie mūsų valstybės kaimynystę – autoritarinius Rusijos ir Baltarusijos režimus. Praktiškai nuo Nepriklausomybės atkūrimo šios priešiškos jėgos siekia įsikišti į mūsų demokratinį procesus. Taigi, žvelgiant į visą Europą, turime tikrai nemažą patirtį, leidžiančią patarti ar pamokyti, ko galima tikėtis iš, pavyzdžiui, Kremliaus ar Minsko“, – sako dr. N. Maliukevičius. Visgi technologine, medijų evoliucijos prasme vyksta revoliuciniai pokyčiai, kai vien žinoti klasikines politinės įtakos schemas nepakanka. „Buvo laikai, kai melagienas ir suklastotas naujienas (angl. fake news) gebėdavo sulaukyti žiniasklaidos filtrai – redaktorių kodeksas ar tradicinės žurnalistikos darbo principai. Šiandien didžiąją dalį informacijos visuomenė susirenka ne iš žiniasklaidos kaip tarpininko, bet tiesiogiai iš socialinių tinklų.“

Ekspertas konstatuoja, kad šiuo metu esame tokioje tikrovėje, kur yra begalė nepatvirtintos informacijos, emocijų, o ne faktų. Todėl ir yra svarbi socialinių tinklų atsakomybė, iniciatyvos imtis moderatoriaus vaidmens prieš piktavališkus veiksmus ar

nesąžiningus kandidatų pasisakymus, naudojančius apgaulingą informaciją ir modeliuojančius situaciją sau naudinga linkme. Jis atkreipia dėmesį ir į nesena atvejį iš priešrinkiminės kovos JAV, kai Donaldas Trumpas debatuose su savo konkurente į prezidento postą Kamala Harris pareiškė, esą imigrantai kai kuriose valstijose valgo šunis ir kates. Taigi ne diskusija apie ideologijas ar politines problemas, o populistinis pareiškimas išplito socialiniuose tinkluose ir tapo tikra sensacija.

Panašias tendencijas ekspertas pastebi ir Lietuvoje. Lietuvos Seimo rinkimai – taip pat savotiška politinė drama, kupina emocijų ir epitetų, šūkių. Deja, kuo toliau, tuo labiau ji vis labiau tolsta nuo realių rinkėjų poreikių ir tradicinės politinės kovos. Užuoat kalbėję apie vidaus politiką, švietimą, mokesčius ir panašius dalykus, kandidatai linksta prie tapatybių ir moralinių momentų. „Demokratiškų šalių, tarp jų ir Lietuvos, politikoje dominavo tam tikras švytuoklės principas, kai valdančiosios daugumos pasiskirstydavo partinės ideologijos pagrindu. Kurį laiką valdžioje esančių ir savo programą vykdančių tradicinę kairiąją socialdemokratų jėgą keisdavo dešinieji krikščionys demokratai ar kitos dešinės centro partijos. Visgi šiandien šis principas išsibalansavęs, kadangi jis veikia jau nebe tradicinių politinių programų, o moralinių ideologijų principu. O viešojoje erdvėje vykstančios vertybinės kovos jas ypač užaštrina“, – pastebi dr. N. Maliukevičius. Jo manymu, kai rinkėjai priima sprendimus kraštutinumų pagrindu, tai lemia radikalesnių politinių veikėjų ar partijų atėjimą į valdžią ir prisideda prie visuomenės poliarizacijos. Be to, kraštutinių partijų populiarumas – bendra tendencija visoje Europoje.

„Kalbant apie priešrinkiminę dezinformacijos eskalavimą Lietuvoje, verta pasižiūrėti ES publikuotus pranešimus apie užsienio

Dr. N. Maliukevičius

šalių įtaką rinkimų metu. Ten formaliai įvardijamos kelios kryptys. Pirmiausia, įtaka iš piktavalių veikėjų per informacijos vartojimo pateikimą, t. y., kai įmetamos tam tikros dezinformacinės temos, darant įtaką rinkimų procesui. Pavyzdžiui, kad Vakarų demokratijų rinkimai nelegitimūs – suklastoti, o rezultatas žinomas iš anksto. Taip išoriniai autoritariniai režimai, šiuo atveju Kremlius, mėgina permesi savo vidines praktikas mums, o konkretūs politikai, turio omenyje Eduardą Vaitkų, ima viešojoje erdvėje tiražuoti žinutes, esą rinkimai Lietuvoje nupirkti“, – aiškina dr. N. Maliukevičius.

„Kitas būdas kištis – trukdyti įgyvendinti balsavimo galimybę. Pavyzdžiui, sakant, kad balsuotojo balsas nieko vertas. Arba prisiminkime kampaniją, kai buvo vykdomi apgaulingi skambučiai apie sprogmenis

Lietuvos mokslo įstaigose. Jeigu panašus scenarijus pasikartotų rinkiminėse apylinkėse, piliečiai paprasčiausiai negalėtų įgyvendinti savo balsavimo teisės“, – tvirtina dr. N. Maliukevičius.

Greta kitų technologijų, politologas taip pat mini tiesioginę įtaką kandidatams ir partijoms. Už uždarų durų vykstantys korupciniai susitarimai – klasikinės pavyzdys. Europoje nemažai atvejų, kaip buvo išviesinta ir parodyta, kaip buvo papirkinėjami tam tikri kandidatai, kad jie atstovautų, šiuo atveju, Rusijos pozicijai.

„Kitas aspektas yra pasitikėjimo mūsų demokratinėmis institucijomis tikslingas griovimas. Pasitikėjimas žiniasklaida, rinkimais, kitomis mūsų institucijomis turi nemažai iššūkių. Kai kažkas agresyviomis informacinėmis kampanijomis po truputį didina šias abejones, tai sukelia tam tikrą efektą. Galiausiai, techninės priemonės – kišimasis per infrastruktūrą, per kibernetines atakas. Pavyzdžiui, Vyriausiosios rinkimų komisijos sistemų darbo sutrikdymas rinkimų metu“, – vardina ekspertas.

„Kitai manipuliavimu rinkiminėmis technologijomis garsėjančiai valstybei, Kinijai, mūsų regionas dar nėra centrinis dėmesio objektas. Tačiau, kai tokiu tapsime, turime turėti omenyje, kad jos pajėgumai yra didžiuliai.“

Politinis humoras socialiniuose tinkluose Pokalbis su dr. Justina Zamauske

Su kiekvienais rinkimais socialiniai tinklai tampa vis svarbesniais informacijos sklaidos kanalais, kuriuose politinės žinutės dažnai persipina su humoru ir ironija. Šiandien rinkėjai ne tik stebi debatus ar skaito straipsnius, bet ir dalijasi „memais“ – komiškais informacijos vienetais, sparčiai plintančiais internete. Vis dėlto trumpieji vaizdo įrašai

„TikTok“ ar politiniai memai dažniausiai suvokiami tik kaip pramoga. Ar gali šie socialinių tinklų elementai formuoti rinkėjų nuomonę? Apie tai pasakoja Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkė, socialinių medijų ekspertė dr. Justina Zamauskė.

Politinis humoras socialiniuose tinkluose

Pokalbis su dr. Justina Zamauske

■ Atkelta iš 6 p.

Memai – šių laikų karikatūros

Politinis humoras, interneto memų kultūra tampa vis labiau neatskiriama rinkimų dalimi. Vienas iš pastarųjų dienų ryškiausių pavyzdžių yra JAV prezidento rinkimuose dalyvaujančios Kamala Harris apibūdinimas kaip „brat“. Kitas pavyzdys – po paskutiniųjų K. Harris ir Donaldo Trumpo debatų nusiritusi memų banga: šiuose debatuose kandidatas į prezidentus D. Trumpas pareiškė, kad imigrantai „valgo kates ir šunis“. Interneto vartotojai, pasinaudodami dirbtiniu intelektu, sukūrė gausybę memų su katėmis ir šunimis, skatinančiais balsuoti už kandidatą, ginantį juos nuo imigrantų, taip pašėpdami D. Trumpą. Dr. J. Zamauskė sako, kad tokie memai yra tam tikra šių laikų karikatūros forma. Pasak mokslininkės, politiniai memai Lietuvoje nėra plačiai paplitę.

Dr. J. Zamauskė

Labiau tikėtina, kad memai labiau sustiprina jau turimą nuomonę, nei ją pakeičia.

Socialinių medijų ekspertė teigia, kad politinis humoras socialiniuose tinkluose dažniausiai skatina politinę poliarizaciją. Anot dr. J. Zamauskės, šios poliarizacijos skatinimas yra didžiausia politinio humoro ir memų kultūros rizika: „Šios atskirties skatinimas internetinėje kultūroje gali turėti ilgalaikių neigiamų pase-

kmių demokratinėi visuomenės santvarkai. Kuo didesnė atskirtis tarp skirtingų politinių pažiūrų auditorijų, tuo sunkiau visuomenei priimti bendrus sprendimus ar susitarti viems svarbiais klausimais.“

„TikTok“ – ne tik pramogai, bet ir politinėms žinutėms?

Ypač tarp jaunimo išpopuliarėjusioje socialinėje platformoje „TikTok“ gausu trumpų vaizdo įrašų, susijusių su politika ir rinkimais. Itin daug šių vaizdo įrašų yra dažnai kuriama memų pagrindu, jie yra pašėpiantys, dažniausiai skirti sukelti juoką. „Trumpų vaizdo įrašų „TikTok“ pagrindinė paskirtis yra pramoga, tačiau kartu jie formuoja nuomonę apie vaizduojamų politikų tinkamumą arba netinkamumą atlikti pareigas“, – įžvalgomis dalijasi tyrėja. Ji teigia, kad kol kas politinis humoras soci-

aliniame tinkle „TikTok“ nėra efektyvesnis už tradicines politines kampanijas, kadangi nemaža rinkėjų auditorijos dalis nenaudoja šio socialinio tinklo arba jame esančio turinio nevertina kaip rimtos komunikacijos kampanijos dalies. „Beje, dažniausiai toks turinys yra kuriamas pačių rinkėjų, o ne politinių partijų, todėl jis neprilygsta tiesioginei komunikacijai“, – atskleidžia dr. J. Zamauskė.

Vis dėlto mokslininkė mano, kad ateityje politikai bus aktyvesni socialinėje medijoje ir patys kurs daugiau turinio: „Memų ar humoristinių vaizdo įrašų, manau, netruksime sulaukti. Šiems rinkimams jau buvo pristatytos dainos, šokiai, asociatyvūs, „paprastą gyvenimą“ vaizduojantys vaizdo įrašai. Tai tik parodo, kad politikai ieško būdų, kaip sudominti žmones, tad ateityje galime tikėtis ir memų ar politinio humoro socialiniuose tinkluose.“

Kaip balsuoti krikščioniui?

Tomas Viluckas

Mažesnio blogio teorija dažnai katalikus atbaido ne tik nuo dalyvavimo politinėje veikloje, bet net nuo balsavimo. Kliūtimi tampa idealistinis pasaulio vaizdas, kurį gerai iliustruoja žinomo

Lietuvos dainininko Andriaus Mamontovo pasakymas, kad siūlomas pasirinkimas tarp supuvusios kriaušės ir supuvusio obuolio. Du skirtingi vaisiai, bet abu supuvę.

Neverta idealizuoti politikos, verčiau žvelgti, kokį rezultatą politikų veikla galėtų atnešti bendram gėriui. Žinoma, ir jį apibrėžti nelengva, ypač šiuolaikiniam žmogui. Katalikų Bažnyčia pateikia gaires, kuriomis vadovaujantis galima atlikti pasirinkimus, pavyzdžiui, balsuojant. Rinkimai yra toks bendradarbiavimo pavyzdys ir meilės Tėvynei išraiška. Katekizmas teigia, kad atsakomybė už bendrąjį gėrį moraliniu lygmeniu įpareigoja naudotis rinkimų teise (plg. 2240). Tad kalbama apie pareigą, remiantis visuotine morale.

Vis tik bet kokia pareiga neveikia automatiškai, pati iš savęs, ypač kai kalbame apie šiuolaikinį žmogų. Kas iš to, jei prie balsadėžių ateis pareigos vedami piliečiai, kurie net nežinos, už ką ir dėl ko balsuoja? Moralinis lygmuo čia įsiterpia tuo atveju, kai šis neišmanymas kyla iš pačios paprasčiausios ir primityviausios tingėjimo nuodėmės. Kalbama ne apie tingėjimą eiti balsuoti, bet apie tinginystę domėtis viešuoju ir politiniu gyvenimu.

Štai popiežius Benediktas XVI vienoje audiencijoje politikams buvo pateikęs gana aiškius kriterijus, kuriais remiantis galėtume balsuoti rinkimuose. Jis pabrėžia, kad asmens orumo apsauga yra pagrindinis veikiančių politinėje arenoje tikslas. Ši orumą grindžia, pasak popiežiaus, trys

nediskutuotini principai.

Pirmasis – gyvybės nuo pradėjimo iki natūralios mirties apsauga.

Antrasis – natūrali, moters ir vyro sąjungos pagrindu, šeimos struktūra. Pontifikas pabrėžė, kad politikai turi ginti nuo bandymų padaryti šeimą teisiškai lygiareikšmę kitoms sąjungų formoms, kurios daro jai žalą ir ją destabilizuoja.

Trečiasis – tėvų teisė auklėti savo vaikus.

Šie trys paprasti principai, pateikti anuomečio popiežiaus prieš beveik 20 metų, yra ryškūs kelrodžiai tiek rinkėjams, tiek politikams, ypač, kai esame kultūrinių karų sukuriuose. Lieka tik neignoruoti išminties. (Tekstas – sutrumpintas) Šaltiniai: „Laikmetis“, „Pozicija.org“.

Kviečiame į konferenciją „EIT Food Next Bite 2024“

2024 m. spalio 15–16 d. Romoje vyksiantis naujusias „EIT Food“ renginys suteiks unikalią galimybę didžiausiai pasaulyje maisto inovacijų bendruomenei dalintis žiniomis, plėsti bendradarbiavimą ir paspartinti inovacijas Europos maisto sistemose. Renginys suburs daugybę idėjinų lyderių, verslininkų ir kitų maisto sistemos dalyvių, kurie dalinsis savo žiniomis bei novatoriškais maisto ateities perspektyvomis. Tai yra puiki proga susipažinti su įtakingais politikos formuotojais, idėjiniais lyderiais ir išgirsti naujusias įžvalgas, kurios formuoja maisto sistemas.

Renginys bus suskirstytas į tris etapus, kuriuose bus nagrinėjamos temos, atitinkančios tris „EIT Food“ misijas: sveikesnis gyvenimas per maistą, nulinė maisto sistema ir rizikos mažinimas siekiant sąžiningos ir lanksčios maisto sistemos. Pranešimus skaitys:

- prof. Tim Spector, vienas iš „ZOE“ mokslinių įkūrėjų;
- Reniera O'Donnell, „Ellen MacArthur Foundation“ maisto iniciatyvos vadovė;
- Sara Roversi, „Future Food Institute“ prezidentė;
- Richard Zaltzman, „EIT Food“ generalinis direktorius;
- Tony Hunter, maisto ateities specialistas.

Išsamią informaciją apie renginį ir jo programą rasite adresu: <https://www.eitfood.eu/next-bite>, informacijos rinkinį spaudos atstovams galite rasti adresu: https://www.eitfood.eu/files/Next-Bite-2024_Press-Kit.pdf

Spaudai ir žiniasklaidai vietos yra nemokamos, tačiau jų skaičius ribotas. Norėdami užsiregistruoti, apsilankykite svetainėje: <https://www.eitfood.eu/next-bite/media-and-press>

AgriFood Lithuania DIH

Atviros paskaitos muziejuje

Lietuvos nacionalinis muziejus ir Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas su partneriu „15min.lt“ tęsia paskaitų ciklą „Istorijos miestui ir pasauliui“. Spalio 3 d. prasidėjusiame naujame sezone pranešėjai pasakos apie žmogaus santykį su aplinka ir pristatys intriguojančius eksponatus. Klausytojai galės išgirsti, kaip aplinka ir žmogus sąveikavo įvairiais laikotarpiais ir pjūviais – gyvenimo būdo, socialinio pasiskirstymo, gynybos, ūkininkystės, kūrybos, sveikatinimo. Pranešėjai pasakos apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) didikų mėgtas prabangias sveikatos procedūras Italijos kurortuose, ką kapų radiniai pasakoja apie XIII–XIV a. Kernavę ir jos gyventojus,

ar priešistorės bendruomenės tikrai statė trobesius ir gyveno virš vandens. Klausytojai sužinos, kokios buvo seniausios Baltijos regione plėtotos gynybinės sistemos, kaip tarpukariu tarp Lietuvos ir Lenkijos nustatyta demarkacijos linija perskyrė iš esmės vientisą kultūrinę, socialinę ir ekonominę erdvę, kaip po Antrojo pasaulinio karo buvo toliau kovojama su Lietuvos laukuose likusiais „tyliaisiais kareiviais“ – prieštančinėmis minomis ir kitokiais nesprogusiais šaudmenimis. Klausytojus turėtų nustebinti pasakojimas apie unikalų daugiakalbį, daugiakultūrį vaizduotės miestą Smalininkus, apie Valakų reformos paveldą šių dienų kraštovaizdyje ir kitos ne mažiau

■ Nukelta | 8 p.

Renginio akimirka. Silvestro Samsono nuotr.

Atviros paskaitos muziejuje

■ Atkelta iš 7 p.

susidomėjimo keliančios temos.

Pranešimus skaitys Vilniaus universiteto, Klaipėdos universiteto, Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos ekspertai. Kiekvienos paskaitos metu Lietuvos nacionalinio muziejaus specialistai pristatys su paskaitos tema susijusius eksponatus iš muziejaus rinkinių. Renginius ves istorikas, autorius dr. Norbertas Černiauskas. Ciklo „Istorijos miestui ir pasauliui“ paskaitos prieinamos visiems, siekiant suteikti visuomenei daugiau istorijos žinių. Dauguma jų vyks Lietuvos nacionalinio muziejaus renginių salėje (įėjimas per Senąjį arsenalą, Arsenalo g. 3, Vilnius). Spalio 3 d. vyko Agnės Kereišūtės paskaita „Ir bulvės vėl žydės“: kolorado vabalio me-

tamorfozė, kovos struktūros ir praktikos sovietinėje Lietuvoje“.

Dalyvaudami gyvai, klausytojai turės progą iš arti apžiūrėti pristatomus eksponatus ir užduoti dominančius klausimus. Vėliau paskaitų įrašus bus galima stebėti portale „15min.lt“ arba Lietuvos nacionalinio muziejaus „Youtube“ kanale.

2024–2025 metų paskaitų tvarkaraštis:

Spalio 17 d., 18 val. Rugilės Rožienės paskaita „Dailininkė Lida Meškaitytė ir Klaipėdos krašto kraštovaizdžio likimai“.

Spalio 31 d., 18 val. dr. Elenos Pranckėnaitės paskaita „Ežerų gyvenvietės Lietuvoje ir ne tik: kitoks gyvenimas priešistorėje“.

Lapkričio 14 d., 18 val. dr. Leono Nekrašo

paskaita „Gyvenimas padalintame kraštovaizdyje: aplinka, iššūkiai ir nuotykių ties demarkacine linija tarpukariu“.

Lapkričio 28 d., 18 val. doc. dr. Gintauto Vėliaus paskaita „Viduramžių Kernavė: mirusiųjų pasauliai“.

Gruodžio 12 d., 18 val. dr. Neringos Dambrauskaitės-Martinkėnės paskaita „Bajoras ir jo dvaras XVI a.–XVII a. pirmoje pusėje“.

2025 m. sausio 30 d., 18 val. Pauliaus Japerto paskaita „Sovietinė militarizacija ir Lietuvos kraštovaizdis“.

2025 m. vasario 13 d., 18 val. dr. Lauro Prascevičiūtės paskaita „Valakų reformos paveldas: kaimo kraštovaizdis“.

2025 m. vasario 27 d., 18 val. doc. dr. Nerijaus Šepečio paskaita „Slenkanti ir slugdanti

ti užmarštis: lietuviškieji (post)sovietiniai Smalininkai“.

2025 m. kovo 13 d., 18 val. dr. Eleonoros Terleckienės paskaita „Gydanti aplinka XVI–XVII a.: medicininis turizmas, pramogos ir nosį riečiantys kvapai“.

2025 m. kovo 27 d., 18 val. dr. Vytenio Podėno paskaita „Piliakalnių pradžia: gynybai tinkamos aplinkos kūrimas prieš 3000 metų“.

2025 m. balandžio 10 d., 18 val. Nojaus Kiznio paskaita „Svajonė ir statusas: individualus namas kaip žmogaus susikurtas mikropasaulis XX a. 9–10 deš. Lietuvoje“.

2025 m. balandžio 24 d., 18 val. doc. dr. Loretos Skurvydaitės paskaita „Žmogus ir aplinka heraldikoje“. Parengė LNM komunikacijos specialistė Akvilė Matulionytė ■

PARODOS

Vieno diplomo istorija

Dr. Raimundas Kaminskas

Parodos kuratorės Dalios Galminienės, paroda apie „Vieno diplomo istoriją“ ir jo savininko, Žemės ūkio akademijos absolvento, tremtinio Vinco Murzos (1903–1953) biografiją surengta siekiant atkurti paprasto miškininko gyvenimą, atspindintį praeito šimtmečio epochos lūžius okupacijų metais, kurie neišvengiamai keičia individo ar jo šeimos likimus.

Šiais metais minime 1924 m. rugsėjo 3 d. Dotnuvoje įkurtos Žemės ūkio akademijos 100-ąsias veikimo metines. Tada Dotnuvos žemės ūkio technikumui rėmuose buvo įkurta Žemės ūkio akademija, pertvarkius Lietuvos universiteto (Kaune) Agronomijos ir miškininkystės skyrių ir Dotnuvos žemės ūkio technikumą. Iškilmingas steigiamasis

Parodos „Vieno diplomo istorija“ stendas. R. Kaminsko archyvo nuotr.

Lietuvos švietimo muziejuje dr. Raimundas Kaminskas su parodos „Vieno diplomo istorija“ kuratore Dalia Galminiene.

susirinkimas įvyko 1924 m. spalio 15 d. Iš pradžių veikė iš Lietuvos universiteto Matematikos-gamtos fakulteto atkelti Agronomijos ir Miškininkystės skyriai (pastara-

sis 1928–1938 m. neveikė; 1941–1949 m. kaip Miškų mokslų fakultetas veikė Vilniaus universitete), nuo 1930 m. – ir Namų ūkio sekcija (veikė iki 1948 m., rengė namų ūkio

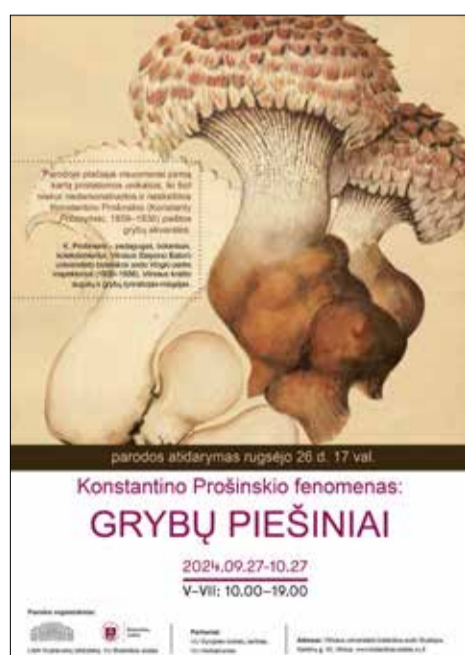
agronomes). 1924 m. mokėsi 67, 1932 m. – 264, 1938 m. – 222 studentai. 1924–1937 m. Žemės ūkio akademiją baigė 125 absolventai. 1938 m. dėstė 15 profesorių ir docentų, 27 lektoriai, asistentai, laborantai, 6 neetatiniai dėstytojai. Iki 1940 m. akademiją baigė apie 500 absolventų. 1926–1940 m. mokslo darbai skelbiami Žemės ūkio akademijos metraštyje (išėjo 13 tomų). 1940 m. turėjo apie 30 tūkst. tomų biblioteką, 460 ha ūkį, mokomąjį daržą, medelyną. 1940–1941 m. veikė 3 fakultetai (Agronomijos, Miškininkystės ir Namų ūkio), buvo 13 katedrų, mokėsi apie 300 studentų.

Paroda veiks iki 2025 m. kovo 8 d., Lietuvos švietimo muziejuje (Vytauto pr. 52, Kaune). ■

Konstantino Prošinskio grybų piešiniai

Parodoje visuomenei pirmą kartą pristatomos unikalias, iki šiol niekur nedemonstruotos ir neskelbtos Konstantino Prošinskio (lenk. *Konstanty Prószyński*, 1859–1936) pieštos grybų akvarelės. K. Prošinskis – pedagogas, botanikas, kolekcionierius, Vilniaus Stepono Batoro universiteto botanikos sodo Vingio parke inspektorius (1920–1936), Vilniaus krašto augalų ir grybų tyrinėtojas-mėgėjas. Jis nupiešė apie 600 mokomųjų paveikslų Stepono Batoro universiteto Augalų sistematikos katedrai ir apie 4 tūkst. grybų piešinių savo grybų albumui. Dėl lėšų stokos šis albumas nebuvo išleistas, o piešiniai iki šiol niekur neeksponuoti. K. Prošinskio grybų piešinių kolekcija nuo 1942 m. saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių fonde (F134).

Šioje parodoje eksponuojama mikologo dr. Jono Kasparavičiaus atrinkta nedidelė grybų piešinių kolekcijos dalis – daugiau kaip 80 piešinių. Kadangi fondas iki šiol nebuvo tyrinėtas, ekspozicijoje siekiama atskleisti piešinių įvairovę. Nedidelė dalis grybų piešinių yra išlikę Vilniaus universiteto (VU) herbariumo senųjų piešinių kolekcijoje. Parodoje eksponuojama ir 10 mokymui skirtų plakatų, dar ir dabar naudojamų kaip

Grybų parodos skelbimas

ilustracijos paskaitų metu. Parodą papildo biografinė medžiaga apie piešinių autorių.

Grybų piešinių niekada nebuvo daug, nes grybai – paslaptingi ir mažiausiai pažinti, jie likdavo gyvūnų ir augalų šešėlyje.

Nuoširdžiai ir giliai jais besidominčių, juo labiau juos piešančių žmonių buvo ir yra labai mažai. Šiuo atžvilgiu K. Prošinskio piešiniai – fenomenalūs. Tai autorių per gyvenimą vedusios aistros materializacija. Aistros, kurios neužgesino nei geopolitiniai kataklizmai, nei banalios buitinės problemos ir su tuo susiję materialiniai sunkumai. Savo verte ir reikšme peržengiantis atskirų valstybių sienas šis istorinis palikimas svarbus tiek savo menine, tiek ir moksline prasme. Jame atsispindi ir to meto mikologijos, kaip mokslo, lygis, ir vyravusios meninės tradicijos, ir autoriaus žinios, suvokimas bei sugebėjimai.

K. Prošinskio augalų piešinių kolekcija saugoma VU herbariume, įsikūrusiame Gyvybės mokslų centro Biomokslų institute – daugiau nei 280 augalų piešinių, kuriuose greta viso augalo atskirai nupiešti žiedai, vaisiai, lapai ir ūgliai, išryškinantys detalius morfologinius augalo požymius. Savita augalų įvairovė ir piešinių detalumas atspindi autoriaus domėjimąsi augalais ir norą perteikti savo žinias. Parodą lydi VU botanikos sodo išleisti atvirukų rinkiniai su K. Prošinskio grybų ir augalų piešiniais.

Paroda veiks iki spalio 27 d. penktadieniais ir savaitgaliais, nuo 10.00 val. iki 19.00

val. Parodos organizatoriai: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka ir VU Botanikos sodas, partneriai: VU Gyvybės mokslų centras ir VU herbariumas. Telefonas pasiteirauti +370 601 88454. Pateikė Eglė Stasiukaitytė ■

LIETUVOS SOCIOLOGŲ DRAUGIJOS XVI KONFERENCIJA

Šių metų Lietuvos sociologų draugijos konferencija vyks lapkričio 15–16 d. Vilniaus universitete. Iki susitikimo. Lietuvos sociologų draugija ■

IGNALINOS ATOMINĖ VEDAMA PRIE TYČINIO BANKROTO

Algirdas Sysas

„Susidaro įspūdis, kad Ignalinos atominė elektrinė tampa parašiutinio aikštelės, kurioje nusileidžia įvairių lygių vadovai, kai jų kadencija priartėja prie pabaigos“, – spalio 3 d. Seime surengtoje spaudos konferencijoje įspėjo Seimo narys socialdemokratas Algirdas Sysas. Jis priminė naują atvejį, kai Užsienio reikalų ministerijos kanclerė tapo viena iš Ignalinos atominės elektrinės (IAE) direktorių. Prieš tai atleidus tas pareigas iki šiol ėjusius žmones, išmokant įspūdingas iškeitines.

IAE Nepriklausomos profsąjungos pirmininkė Ilona Nekrošienė priminė, kad įmonės vadovybė jau buvo baudžiama dėl lėšų švaistymo: „Du buvę vadovai buvo nuteisti už finansinius nusikaltimus. O juk kiekvienas iš jų pradėjo panašiai: lengva ranka atleido svarbius specialistus, priimdavo sau lojalius vadybininkus ir ekspertus. Po kurio laiko ir jie buvo atleisti, išmokant įspūdingas kompensacijas. Neteisėtai ištašytus milijonus įmonei teko grąžinti į valstybės išdą. Anot darbuotojų atstovės, šiandien stebime lygiai tokią pačią situaciją. „Vasarą buvo atleisti du vadovai, jiems išmokėtos pusantro šimto tūkstančių eurų iškeitinės kompensacijos – už tai, kad „prastai dirbo, nepateisino įmonės lūkesčių“. Ji atkreipė dėmesį, kad Europos Komisija neapmoka iškeitinių išmokų. Vadinasi, tie pinigai buvo išmokėti mokytojų, medikų, policininkų, gaisrininkų sąskaita.

„Šiandien įmonei trūksta žmonių, ku-

rie tiesiogiai vykdytų parengiamuosius ir išmontavimo darbus. Labiausiai trūksta šaltkalvių. Įmonė jau atsilieka nuo plano vykdydama išmontavimo procesus. Jau trūksta išteklių priimti reikalingus žmones. Mes tai vadiname sąmoningu privedimu prie bankroto“, – įspėjo I. Nekrošienė. Ji neabejoja, kad taip ruošiamasi įmonę paversti uždara akcine bendrove: „Jau dabar situacija sunkiai kontroliuojama iš valstybės pusės. Tai kas bus, kai ji taps UAB?“ – klausia profsąjungos pirmininkė. Ji pažymėjo, kad norinčių dirbti vadybininkais už 6–9 tūkstančių eurų atlyginimą netrūksta: „Į vieno iš atleistų vadovų vietą pretendavo 47 kandidatai. Tuo tarpu paprasto darbininko bazinis atlyginimas – 1200 eurų.“ Anot jos, kitose šalyse (pvz., Skandinavijos) net versle egzistuoja apribojimai, kiek nekvalifikuoto darbininko atlyginimas gali skirtis nuo vadovo. O mes kalbame apie valstybės įmonę, kurioje tas skirtumas siekia 10 kartų. A. Sy-

sas klausė, kas gali paneigti, kad kadencijos pabaigoje, prieš rinkimus, kai ką specialiai atleidžia iš pareigų „šalių susitarimu“: „O „parašiutininkai“ iš ministerijų, jausdami, kad praras darbo vietą, „nusileidžia“ į gerai apmokamas darbo vietas. Visi tie naujieji IAE vadybininkai sėdi Vilniuje. Per metus jie išnaudoja pusę milijono mokesčių mokesčių pinigų komandiruotėms į Visaginą. Kontrolės įstaigų Lietuvoje daug, bet pabandyk sužinoti, kas kontroliuoja procesus tokiose įmonėse, – niekur negausi atsakymo. Toks vaizdas, kad niekas ir nekontroliuoja. Kaip sakoma, „jeigu vogt, tai milijonus“, nes baudžia už šimto eurų čekiukus, o taškomų milijonų niekas nemato.“ Profsąjunga įspėja, kad dėl etatų mažinimo ir netinkamo darbo organizavimo įrangos išmontavimo rodikliai nebus pasiekti laiku ir Lietuva gali sulaukti Europos Komisijos sankcijų. Parengta pagal Seimo nario Algirdo Syso pranešimus

NAUJI TYRIMAI

Kaip gamta gali pasitarnauti valstybės teritorijos saugai?

Prof. Algimantas Česnulevičius, akad. Algimantas Grigelis

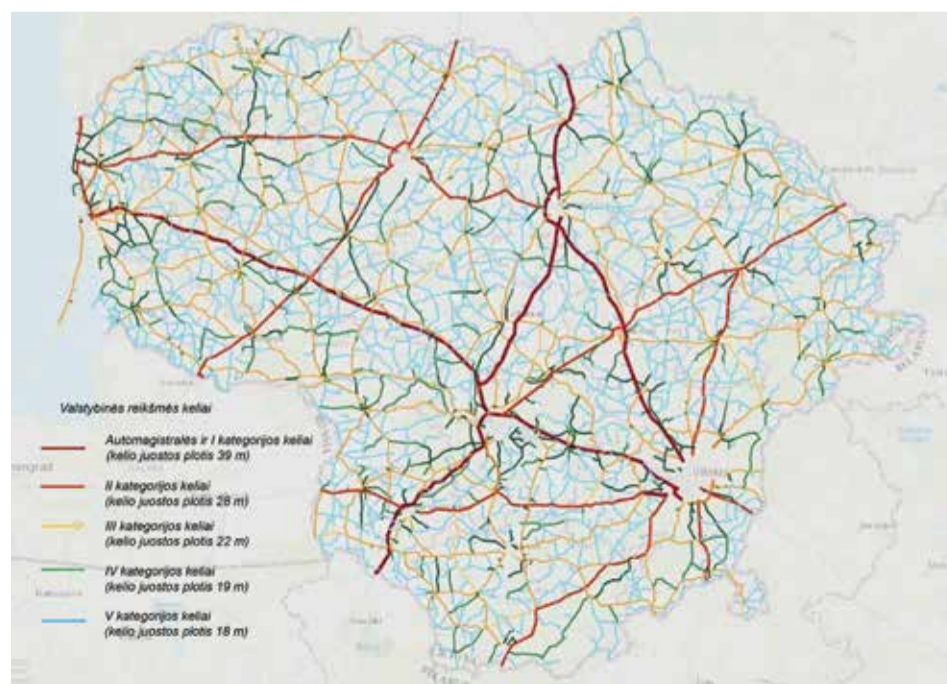
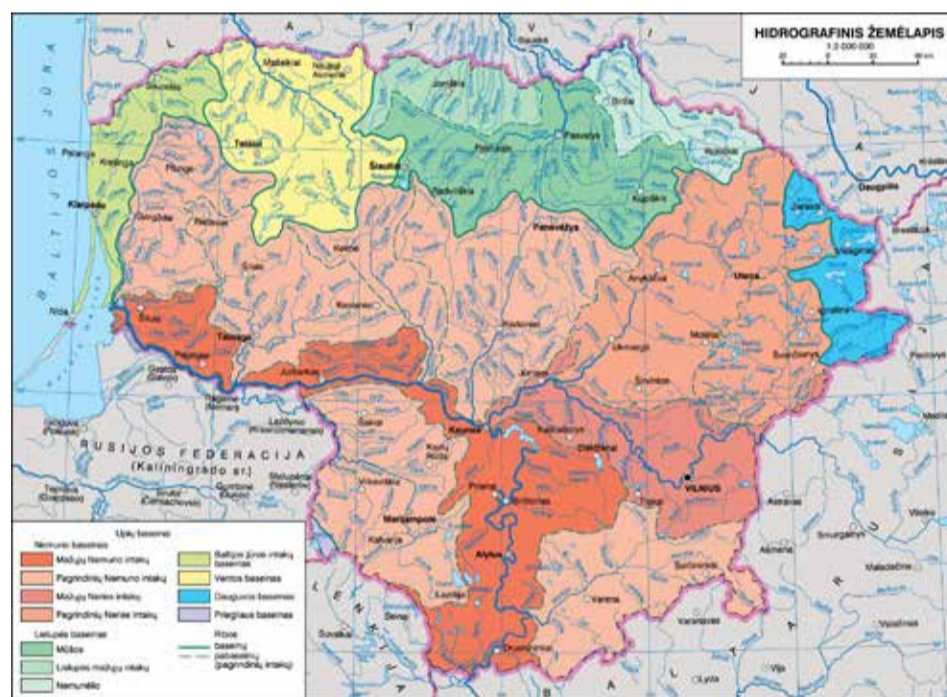
Šiuolaikiniai geografinio kartografavimo metodai ir nuosekli stebėsenos politika leidžia kaupti ir analizuoti duomenis apie Lietuvos teritorijos gamtinį karkasą. Šio straipsnio tikslas – valstybės geografinės padėties ir jos gamtinės aplinkos analizė teritorijos apsaugos požiūriu. Nuo senų laikų gynybos tikslams buvo pritaikomos įvairios gamtinės kliūtys ar teritorijos ypatybės, dar ir jas modifikuojant. Mūsų

krašte tos ypatybės yra žemės paviršiaus reljefas, hidrografinis tinklas, paviršinės nuogulos, miškų masyvai, kelių tinklas.

Lietuvos teritorija nepasižymi sudėtingu reljefu, nėra plačių, nuo kaimyninių šalių ribojančių upių ar ežerų (su kai kuriomis išimtimis), įlankų, sąsiaurių, stačių pakrančių. Tačiau kyla klausimas, ar gamtinė aplinka gerina šalies sienų ir teritorijos apsaugos sąlygas karinės intervencijos atveju. Informacijos apie šalies gamtos sąlygas ir gynybai svarbius gamtinius faktorius galime gauti nagrinėdami teminius žemėlapius bei sukurtas ir kuriamas erdvinės duomenų bazes, kuriose kaupiami aplinkos sąlygų inventoriai rodikliai.

Šiaurėje ir pietuose Lietuva ribojasi su Europos Sąjungos šalimis, kurios yra ir NATO narės. Tai reiškia, kad iš ten pavojaus nėra. Atvirkščiai, tikėtina sulaukti pagalbos. Vakaruose plyti Baltijos jūra, kuri, Suomijai ir Švedijai įstojus į Šiaurės Atlanto karinę

■ Nukelta į 10 p.

1 pav. Lietuvos reljefo horizontalios ir vertikalios sąskaidos žemėlapis. Šaltinis: Lietuvos nacionalinis atlasas. I tomas. 2014

3 pav. Lietuvos valstybinių kelių žemėlapis. Šaltinis: https://geodata.lt/interaktyvus-valstybiniu-keliu-prieziuros-zemelapis/#google_vignette

NAUJI TYRIMAI

Kaip gamta gali pasitarnauti valstybės teritorijos saugai?

■ Atkelta iš 9 p.

organizaciją, tapo NATO „ežeru“. Pavojaus yra dvi kaimynės: agresyvi Rusijos Federacija (ypač su Lietuva besiribojanti Karaliaučiaus sritis) ir Rusijos įtakai pasidavusi Baltarusija. Sienos su Karaliaučiaus sritimi ilgis beveik 300 km (sausuma – 253,7 km, Kuršių mariose – 18,5 km, Baltijos jūroje – 22,22 km), o su Baltarusija yra du kartus ilgesnis – 679 km. Tai reiškia, kad su nedraugiškais valstybėmis turime beveik 1000 km kontaktingą zoną.

Paviršiaus reljefo ypatybės

Lietuva – lygumų kraštas. Plokščios lygumos, kur paviršiaus polinkis neviršija 0,5 laipsnio, apima beveik trečdalią Lietuvos teritorijos – 29,3 proc. (žr. 1 pav.). Didelius plotus apima banguotos lygumos, kur paviršiaus polinkis yra nuo 0,5 iki 1 laipsnio (17,2 proc.), lėkštas reljefas (polinkis – 1–3 laipsniai) apima 14,1 proc., sujauktas (3–7 laipsniai) – 26,8 proc., o raižytas (7–11 laipsnių) – 12,5 proc. Statūs šlaitai (11–16 laipsnių) apima tik 0,1 proc. šalies plotą, o labai statūs (16 ir daugiau laipsnių) paplitę fragmentiškai (upių slėnių skardžiai, karjerų atodangos) ir sudaro labai neįdomią reljefo dalį.

Hidrografinis tinklas

Svarbus gamtinis rodiklis, charakterizuojantis teritorijos „praeinamumą“, yra hidrografinis tinklas. Didelių upių gilūs slėniai yra žymi kliūtis, o jeigu slėnio dugnu teka plati vandeninga upė, tokia kliūtis tampa sunkiai įveikiama. Lietuvoje yra keletas pasienio upių, kurios svarbios šiuo požiūriu.

Svarbiausia Lietuvos pasienio upė yra Nemunas, skiriantis Lietuvą nuo Baltarusijos (17,3 km ruožas šalies pietuose) ir nuo Rusijos Federacijos (98,7 km ruožas šalies vakaruose) (žr. 2 pav.). Neris atskiria Lietuvą nuo Baltarusijos 6,5 km atkarpoje. Čia Neris slėnis yra gilus ir platus. Kitos reikšmingesnės pasienio upės, ribojančios kaimynines šalis, yra Šešupė ir jos intakai bei Merkys ir Dysna. Šešupės ir jos intakai (Širvinta, Liepona) Rusijos Federacijos pasieniu tęsiasi 94,2 km, Merkys Baltarusijos pasieniu – 5 km, o Dysna – 39,2 km. Šių upių slėniai – negilūs (išskyrus Šešupės), o pačios upės – mažai vandeningos. Tiesa, Dysnos slėnis, nors ir negilus, yra pelkėtas.

Šiaurės rytų Lietuvoje yra keli dideli pasienio ežerai. Didžiausias – Drūkšų ežeras, mažesni – Apvardai ir Prūtas. Upėmis ir ežerais einančių valstybės sienų ilgis su Baltarusija yra 238,1 km, arba 36 proc. viso sienos ilgio, o su Rusijos Federacija 15,6 km (79 proc. viso sienos ilgio, neįskaitant Kuršių marių).

Paviršinės nuogulos

Dar vienas svarbus gamtinės aplinkos rodiklis, lemiantis judėjimą bekele, yra paviršinės nuogulos. Lietuvos žemės paviršiuje paplitusios ledyninės kilmės nuogulos, kurios ryškiai skiriasi savo grūdėtumu (granulometrija), vandens sūbinėmis savybėmis, lemiančiomis jo brinkumą ir klampumą. Smulkios molingosios nuogulos pasižymi gebėjimu sugerti didelį vandens kiekį, todėl sumažėja nuogulų sluoksnio rišlumas. Vairuotojai tą molio savybę yra puikiai perpratę. Visų transporto rūšių judėjimas bekele, esant įmirkusiam paviršiniam molio sluoksniui, yra nelengvas. Pasunkėja ir ėjimas pėsčiomis per įmirkusį molį. Pietvakarių Lietuvoje molingos nuogulos pasienio su Rusijos Federacija ruože apima plačią juostą, besitęsiančią nuo Kybartų per Marijampolę, Pilviškius, Šakius, Jurbarką. Rytų Lietuvoje, pasienyje su Baltarusija paplitusios kitokio pobūdžio nuogulos. Medininkų ir Švenčionių aukštumose vyrauja priemoliai ir priemoliai, kurie didesnės įtakos teritorijos pravažumui bekele nedarą. Kita vertus šiame pasienyje yra gausu pelkių ir pašlapusių plotų (Čepkelių raistas, Dysnos slėnis, Mitytos pelkė, Orliškių pelkė, Skeimio pelkė), gerokai apsunkinančių transporto ir pėsčiųjų judėjimą bekele.

Miškų masyvai

Jie tarnauja kaip karo technikos maskavimo plotai, kartu ir gerokai stabdantys jos judėjimą. Pietvakarių Lietuvoje pasienyje su Rusijos Federacija praktiškai nėra miškų. Tuo tarpu pasienyje su Baltarusija plyti didieji miškų masyvai: Kapčiamiesčio, Latežerio, Čepkelių, Poškonių, Lavoriškių, Meros, Adutiškio ir kiti. Miškuose, paprastai, labai retas yra inžineriškai įrengtų kelių tinklas, o vyrauja siauri, keliukai. Pietryčių ir Rytų Lietuvoje vyrauja spygliuočių miškai –

daugiausia pušynai. Jie visus metus atlieka svarbią nedidelių karinių padalinių ir jų naudojamos technikos maskavimo funkciją. Tačiau bepiločių orlaivių žvalgybinės identifikacinės priemonės itin sumažintų miškų maskuojamąsias galimybes.

Kelių tinklas

Lietuva turi gerai išplėtotą kelių tinklą, tačiau jo tankis šalies teritorijoje nėra tolygus. Iš sovietmečio laikų paveldėtas kelių tinklas ir jo infrastruktūra nebuvo pritaikyta prie kasmet didėjančių automobilių srautų. Ekonominiu požiūriu svarbiausias yra tarptautinių kelių tinklas, užtikrinantis jungtis tarp svarbiausių Lietuvos ir užsienio šalių. Esamo kelių tinklo pakanka aptarnauti tarptautiniams tranzitiniams srautams, išlaidoms kelių kokybę, užtikrinant jų priežiūrą. Svarbiausios tarptautinės jungtys yra su Lenkija ir Latvija. Lietuvą kerta dvi transeuropinio transporto tinklo magistralės (žr. 3 pav.). Viena jų eina šiaurės–pietų kryptimi ir yra labai svarbi gynybinė komunikacinė arterija: Talinas–Ryga–Saločiai–Panevėžys–Kaunas–Kalvarija–Varšuva ir jos šaka – Talinas–Ryga–Šiauliai–Tauragė–Karaliaučius. Antroji eina rytų–vakarų kryptimi: Kijevas–Minskas–Vilnius–Klaipėda ir jos šaka Kaunas–Karaliaučius.

Naudojant Europos infrastruktūros tinklų priemonės lėšas, priimti prioritetai sprendimai dėl kelių, kurie svarbūs ne tik civiliniam, bet ir kariniam mobilumui, plėtos. Vienas tokių prioritetais kelių, jungiančių Lietuvą su Lenkija, yra „Via Baltica“ kelio atkarpa Kaunas–Marijampolė–Suvalkai. Tankiausias automobilių kelių tinklas yra apie šalies didžiuosius miestus, čia ir geriausia kelių kokybė bei pralaidumas.

Lietuvos pasienio kelių tinklas, jo struktūra, kryptys ir galimas pralaidumas yra nevienodi. Rytų–vakarų krypties magistralės leidžia į Lietuvos pasienio rajonus greitai ir saugiai perkelti dideles karines pajėgas. Kita vertus, tų pačių rytų–vakarų krypties magistralių galimybes išnaudos ir priešininkas, perkeldamas į pasienį savo karines pajėgas. Šiaurės–pietų krypties magistralės užtikrintų strateginę transporto kryptį iš Lenkijos į Baltijos šalis. Vakarinėje ir rytinėje Lietuvos pasienio dalyse nutiesti keliai yra lygiagretūs valstybės sienos

konfigūracijai. Dalis jų – magistraliniai didelio pralaidumo keliai (Pabradė–Švenčionys), kiti – vietinės reikšmės.

Kelio kategorija yra susieta su kelio juostos pločiu, kuris svyruoja nuo 10 m (vietinės reikšmės kelių) iki 40 m (automagistralių). Važiuojamoji kelio dalis yra siauresnė nei kelio juosta, kas tiesiogiai lemia transporto pralaidumą. Kartografinė Lietuvos pasienio kelių analizė rodo, kad išilgai Vakarų Lietuvos pasienio yra nutiesti III, IV ir V kategorijos keliai, jungiantys Sudargą (šiaurėje) su Varteliais (pietuose). Visas vakarų pasienio kelių ilgis – apie 90 km. Labai svarbu, kad į šį pasienio kelių įsilieja II, III ir IV kategorijos valstybiniai keliai, turintys rytų–vakarų kryptį: Gražiškiai–Vištytis; Paļevonis–Kaupiškiai; Marijampolė–Kybartai; Vilkaviškis–Kudirkos Naumištis; Sintautai–Turčinai; Šakiai–Žaltynai; Šakiai–Slavikai ir Kiduliai–Sudargas. Tokia kelių konfigūracija leistų operatyviai manevruoti kariniams daliniams.

Pietų ir Rytų Lietuvos pasienio ruožuose situacija – kitokia. Pietų Lietuvoje, pasienyje yra fragmentuoti kelių segmentai (Druskininkai–Kabeliai–Musteika; Rudnia–Krokšlys–Katra; Rakai–Vydeniai; Šalčininkai–Dieveniškės–Krakūnai). Rytinėje ir pietrytinėje pasienio dalyse keliai nutiesti atokiau nuo valstybinės sienos, jie gana vingiuoti (šiaurės rytų dalyje) ir yra neaukštų, t. y. III, IV ir V, kategorijų. Pietrytinėje dalyje pasienio keliai susisiekiama su magistraliniais ir I kategorijos keliais, tinkamais greitam manevru.

Baigiamosios pastabos

Karybos specialistai yra išsamiai įvertinę strateginę ir taktinę Lietuvos teritorijos padėtį, jos privalumus ir galimas grėsmes. Žinios apie aptartas gamtines ribas, mūsų nuomone, galėtų būti naudingos geresnei krašto teritorijos apsaugai galimo priešo įsiveržimo atveju.

Apie autorius: Algimantas Česnulevičius yra profesorius habilituotas fizinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto Kartografijos ir geoinformatikos katedros vedėjas; Algimantas Grigelis yra Lietuvos mokslų akademijos narys – akademikas

JONO POLOVINSKO-BUDRIO TAKAIS KAUNE

Dr. Raimundas Kaminskas

Rugsėjo 2 d. Kaune buvo paminėtos Lietuvos diplomato, žvalgo, 1923 m. Klaipėdos sukilimo karinio vado, dviejų Vyčio Kryžiaus ordinų kavaleriaus Jono Polovinsko-Budrio (1889–1964) 60-osios mirties metinės. Ta proga organizuotas pažintinis žygis-ekskursija. Dalyviams buvo pristatyta istorinė nuotrauka, padaryta Kaune tuoj po J. Polovinsko-Budrio apdovanojimo antruoju Vyčio Kryžiaus ordinu už nuopelnus per įvykius Klaipėdoje 1923 m. (iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo). Aplankytos ir vietos, kuriose J. Polovinskas-Budrys dirbo ir gyveno.

Literatūros šaltiniuose pateikiamos šios žinios apie diplomata Joną Polovinską-Budrį, gimusį 1889 m. gegužės 10 d. Kaune, mirusį 1964 m. rugsėjo 1 d. Niujorke. 1905

Diplomatas Jonas Polovinskas-Budrys

m. jis pradėjo tarnauti įvairiose Rusijos imperijos valdžios įstaigose Lietuvos ir Latvijos teritorijoje. 1912–1915 m. buvo Kuršo gubernijos apskrities viršininko padėjėjas. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. mobilizuotas, Rusijos imperijos kariuomenės XIX korpuso kontržvalgybos viršininkas, 1918 m. – baltagvardiečių Amūro karo apygardos kontržvalgybos viršininkas brigados vado teisėmis. 1920–1921 m. studijavo Vladivostoko Rytų kalbų institute.

Grįžęs į Lietuvą, 1921 m. liepos 21 d. J. Polovinskas-Budrys paskirtas Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus Kontržvalgų dalies viršininku. Ernesto Galvanausko Vyriausybės pavedimu, 1922 m. pasiūstas į Klaipėdos kraštą tirti vietinių gyventojų nusistatymą susijungti su Lietuva. Atsisakius daugeliui Lietuvos karininkų, paskirtas Klaipėdos sukilimo kariniu

vadu ir pakeista pavarde vadovavo Kaune suformuotai Ypatingosios paskirties rinktinei, 1923 m. sausio pradžioje įžengusiai į Klaipėdos kraštą. Užėmus Klaipėdą, sausio 16 d. Generalinio štabo įsakymu iš vietinių Klaipėdos krašto gyventojų pradėjo burti Klaipėdos krašto armiją, kurios buvimas laidavo veiklos galimybes sukilimo metu suformuotai Erdmono Simonaičio direktorijai.

Sausio 17 d. Vyriausybės aukštuoju įgaliotiniu Klaipėdos kraštui paskirto Antano Smetonos pavaduotojas. Balandžio 7 d. A. Smetonai pasitraukus iš vyriausiojo įgaliotinio pareigų, faktiškai tapo Lietuvos atstovu Klaipėdos krašte. 1924 m. spalio 21 d. Prezidento dekretu paskirtas pirmuoju Klaipėdos krašto gubernatoriumi.

Nuo 1927 m. sausio J. Polovinskas-Budrys pradėjo dirbti Lietuvos vidaus reikalų

■ Nukelta | 11 p.

JONO POLOVINSKO-BUDRIO TAKAIS KAUNE

■ Atkelta iš 10 p.

ministerijoje patarėju, 1928 m. sausį paskirtas Lietuvos konsulu Karaliaučiuje, nuo 1933 m. lapkričio – Lietuvos generalinis konsulas Rytų Prūsijoje. 1936 m. lapkričio 11 d. paskirtas Lietuvos generaliniu konsulu JAV. Šias pareigas jis ėjo visą likusį gyvenimą – 28 metus. Gyvendamas Niujorke, 1940 m. gavo Niujorko miesto garbės piliečio vardą. 1964 m. palaidotas lietuvių kapinėse Čikagoje. 2023 m. rugsėjo 22 d. dalis palaikų perlaidota Klaipėdos senosiose kapinėse.

Minėjimo-ekskursijos dalyviai Kaune. Autoriaus archyvo nuotr.

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

KONFERENCIJOS „ISTORINĖS ATMINTIES POLITIKA: REIKIA NACIONALINIO SUSITARIMO“ REZOLIUCIJA

Mes, konferencijos „Istorinės atminties politika: reikia nacionalinio susitarimo“, vykusios 2024 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje, dalyviai, išklause su šia tema susijusius pranešimus ir juos apsvarstę išsamiose diskusijose, priėjome prie išvadų, kurios, mūsų nuomone, vertos plataus visuomenės ir valstybei vadovaujančių bei sprendimus priimančių politikų dėmesio. Konferencijos dalyviai pažymi:

1. Nacionalinio saugumo strategijose nėra pakankamai įvertinta nacionalinė istorijos politika. Jokie materialiniai išteklių ar draugiškų valstybių karinės pajėgos nepajėgs apginti šalies, kurios visuomenė stoko vidinės motyvacijos ir pasiryžimo ginti savo laisvę ir tapatybę. Visuomenės saitų visokeriopas stiprinimas su Lietuvos istoriniu ir kultūrinio paveldu turi būti vienas iš Nacionalinės saugumo strategijos prioritetų.

2. Vykstant informaciniams karams ir skirtingoms valstybėms vykdančioms nuoseklią istorinės atminties politiką ne tik savo viduje, bet ir skverbiantis į kitų šalių bei regionų informacinę erdvę, Lietuva negali likti vien svetimų pasakojimų traukos lauku, ji privalo vykdyti savo istorinės atminties politiką.

3. Europos Parlamentas (EP) 2009 m. balandžio 2 d. priėmė rezoliuciją „Dėl Europos sąžinės ir totalitarizmo“, pabrėžęs gyvo praeities atminimo išsaugojimo svarbą, nes tik atskleidus tiesą ir ją prisimenant galima visuomeninė santarvė. Tačiau, nors EP rezoliucija griežtai smerkia tiek nacių, tiek sovietų vykdytą teroro politiką ir pripažįsta, kad „Europoje XX amžiuje totalitariniai ir autoritariniai režimai deportavo, įkalino, kankino ir nužudė milijonus aukų“, nacių ir sovietų okupaciniai režimai, padarę Lietuvai neišmatuojamą ir jokiais materialiniais ekvivalentais neatlyginamą skriaudų, ligi šiol traktuojami akivaizdžiai nevienodai.

4. Sovietinė okupacija vertinama palankiau: sovietinio režimo veikėjų vardais tebevadamos gatvės, švietimo įstaigos, jų atminimas ir toliau gerbiamas paminklais bei muziejais, net teismų praktikoje vadovaujama nuostata, kad tada esą „veikė tokie įstatymai“. Prieš žmogiškumą nukreipti ir okupuotoms valstybėms primesti nacių ir sovietų įstatymai buvo neteisėti, o aukoms, Rezoliucijos žodžiais, „nebuvo skirtumo, kuris režimas ir dėl kokių priežasčių varžė jų laisvę, juos kankino ar žudė“.

5. Rezoliucijos raginimui „išsaugoti gyvą tragiškos Europos praeities atminimą, kad būtų pagerbtos aukos, pasmerkti nusikaltėliai ir sukurti pagrindai susitaikyti, paremti tiesa ir atminimu“ bemat sulaukta opozicijos iš „Niurnbergo konsensuso“ šalininkų pusės: matyti pastangos užtamsinti bolševizmo įvykius nusikaltimus, išryškinant vien nacių okupacijos padarinius, pastebima tendencija atsakomybę už šio totalitarinio režimo nusikaltimus suversti Lietuvai, Latvijos ir Estijos laisvės kovotojams.

6. Lietuvos valstybei ypač reikšmingas 2019 m. kovo 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimas byloje Drėlingas prieš Lietuvą, kuriame EŽTT pripažino, kad sovietų okupantų vykdytas sistemingas Lietuvos partizanų naikinimas gali būti laikomas lietuvių tautos genocidu. Šalies Konstitucinis Teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (LAT) yra išaiškinę, kad Lietuvos partizanai „buvo reikšminga lietuvių tautos, kaip nacionalinės, etninės grupės, dalis“, o SSRS represijos buvo nukreiptos prieš aktyviausią ir reikšmingiausią lietuvių tautos dalį, apibrėžtą nacionaliniais ir etniniais požymiais. LAT nustatė, kad Lietuvos gyventojų naikinimas turėjo tikslą daryti įtaką lietuvių tautos demografiniams pokyčiams ir Lietuvos išlikimui, kad šalies partizanai, jų ryšininkai ir rėmėjai buvo reikšminga

lietuvių tautos, kaip saugomos nacionalinės, etninės grupės, dalis, ir ši nacionalinės, etninės grupės dalis turėjo esminę įtaką lietuvių tautos išlikimui, buvo labai svarbi siekiant apsaugoti ir ginti lietuvių tautinį identitetą, kultūrą bei nacionalinę savimonę.

7. Šiuo metu priimant sprendimus dėl istorinės atminties įamžinimo ar sovietinio palikimo naikinimo, visuomenę supriešina skirtingos valstybės institucijų ir savivaldybių lygmens pozicijos bei faktų interpretacijos, priimant sprendimus, juos įgyvendinant. Būtina patikslinti istorinės atminties įamžinimo ir sovietinio palikimo atsisakymo teisės aktus, kad jie aiškiau apibrėžtų atitinkamų institucijų kompetencijų ribas ir priimamų sprendimų įgyvendinimo tvarką.

8. Lietuvos švietimo sistema nėra nukreipta į ugdymą jaunimo sąmonės, kuri tūkstantmetę Lietuvos istoriją suvoktų kaip vertingą savastį, perduodamą vieningo ir nuoseklaus istorinio pasakojimo; ji neugdo patriotizmo, nesaisto mokinių su šimtmečiais trukusia Lietuvos kova už laisvę, todėl jaunoji karta nesijaučia susijusi su valstybe tarpusavio išpareigojimo saitais, kurie ypač svarbūs pilietinėms patriotinėms nuostatoms visuomenėje formuotis, o prireikus – ir tiesiogiai ginti Tėvynę.

9. Lietuvos užsienio reikalų ministerija ir šalies diplomatinės atstovybės nesijaučia esančios atsakingos už valstybei svarbių istorinės atminties nuostatų pristatymą užsienyje. Taigi nekuriamas teigiamas valstybės įvaizdis užsienyje, kurio stoka yra viena esminių nepakankamos investicijų traukos priežasčių.

Todėl konferencijos dalyviai: pagerbdami visų Lietuvos laisvės kovų aukas bei jų atminimą;

matydami intensyvėjančius ir vis naujas formas bei šalininkus įgaunančius išorės ir vidaus subjektų bandymus perrašinėti Lietuvos istoriją, neigiant sovietų okupacijos faktą ir juodinant rezistentų atminimą;

konstatuodami, kad sovietai ir naciai sistemingai siekė sunaikinti Lietuvos Respubliką ir šviesiausią lietuvių tautos dalį ir taip pakirsti galimybę atsikurti nepriklausomai valstybei ateityje;

suvokdami, kad apie komunistinių režimų visoje Europoje įvykius nusikaltimus žmogiškumui visuomenė turėtų būti informuojama lygiai tiek pat, kiek ir apie nacių režimo nusikaltimus;

pabrėždami svarbą žvelgti į Lietuvos 1940–1990 m. okupacijų laikotarpį kaip į vientisą nelaisvės ir svetimųjų dominavimo tarpinį, kurio metu lietuvių tauta neturėjo valstybinio suvereniteto ir negali būti atsakinga už okupantų padarytus nusikaltimus;

konstatuoja būtinybę sudaryti nacionalinį susitarimą dėl istorinės atminties politikos;

ragina sudaryti kompetentingą švietimo, mokslo, krašto apsaugos sistemos ekspertų forumą aktualiems istorinės atminties klausimams aptarti, o nustačius istorinės atminties prioritetus, siekti sukurti veiksmingą vykdomosios valdžios sistemą;

siūlo išplėsti ir suaktyvinti visų laikotarpių Lietuvos laisvės kovų tyrimus ir jų rezultatų sklaidą plačiajai visuomenei šalyje ir užsienyje, pasitelkus muziejus, pažinimo centrus ir kitas institucijas Lietuvoje bei išsvijoje, skiriant tam tinkamą finansavimą;

kviečia visuomenę kritiškai vertinti antisovietinę rezistenciją menkinančią ar okupaciją ir jos padarinius neigiančią antivalstybinę propagandą, siekiant ją užkardyti, pasitelkus valstybinę švietimo sistemą, istorinę visuomenės edukaciją įvairiose medijose, kultūros įstaigose, populiariojoje kultūroje.

Konferencijos pirmininkai: prof. dr. Valdas Rakutis; doc. dr. Romualdas Povilaitis

Konferencijos įgaliotieji rezoliucijos rengimo komisijos nariai: prof. dr. Rasa Čepaitienė, prof. dr. Arūnas Gumuliauskas, prof. dr. Vytautas Radžvilas, Vidmantas Valiušaitis

SUKAKTYS

POETAS VYTAUTAS MAČERNIS: LYG BŪTŲ ŠALIA

Dr. Leonas Milčius

Kiek kartų važiuotum pro Žemaičių Kalvarijas į Barstyčius, Šarnelės kaime dairaisi, bene pamatysi žmogų, kurio akyse pažintum tikrą karalių, taip anksti ir tragiškai užgesusią poezijos žvaigždę

dė Vytautą Mačernį. Stovėdamas ant kalvos, kur medžių apsuptyje yra kapas ir paminklas su jo vardu, pavarde ir dviem datomis, dažnai pažvelgi į laukus, ar tik nepamatysi jį, beateinantį per rugių lauką ar žydinčius dobilus. Deja, tos vizijos jau neišvysti.

Vėlai sužinojau apie poetą V. Mačernį ir jo kūrybą. Tik būsimoji mano žmona Simona (Kaubrytė), kurios tėvai gyveno ne per toliausiai esančiame Laumių kaime, o ji pati mokėsi Barstyčių vidurinėje mokykloje, dažnai kalbėdavo apie Šarnelės kaime gimusį ir gyvenusį poetą, o tuometinėje

■ Nukelta | 12 p.

SUKAKTYS

POETAS VYTAUTAS MAČERNIS: LYG BŪTŲ ŠALIA

■ Atkelta iš 11 p.

Varduvoje, pervadintoje Žemaičių Kalvarija, parodydavo vietą, kur jis, baigiantis Antrajam pasauliniam karui, žuvo. Per draugus gavome ir 1970 metais išleistą jo eilėraščių knygą „Žmogaus apnuoginta širdis“. Viskas lyg naujai nušvito. Džiaugiuosi, kad vėliau teko pabūti ir Mačernių sodyboje, name, kur poetas gyveno ir kūrė.

Vėliau teko skaityti ne vieną straipsnį

apie V. Mačernio kūrybą ir gyvenimą. Knygos „Vytauto Mačernio kelias“ autorius, literatūros kritikas Vytautas Kubilius įžangoje savotiškai atvėrė vartus į unikalų V. Mačernio poezijos, sielos pasaulį. Tik supranti, kad ne tau ji visiškai pažinti, suprasti, kaip toks talentas šioje sunkioje Žemaitijos žemėje galėjo užaugti, sužydėti ir suskambėti. Ir ne bet kokiais, bet amžinai žydinčiais, amžinai jaudinančiais žiedais. Kaip galėjo toks jaunas

žmogus panirti į tokias filosofinių minčių, išgyvenimų gilumas? Gali tik pasvajoti, į kokį pasaulinį poezijos kalną jis būtų viręs, jeigu ne tas, mirtį atnešęs, šrapnelio gabalėlis? O gal tokia Dievo valia, kad jam leista ilsėtis Žemaitijos žemėje, kurią jis taip mylėjo, vaikystės laukų kalvoje, ne kokiam šaltame Sibire ar kažkur už Atlanto? Čia ji gali lankyti, mylėti visa Lietuva.

Suprantu, kad vargu ar man savo su-

grubusiais eilėrašciais pavyktų tinkamai pagerbti poetą V. Mačernį. Bet kodėl laikyti ir gesinti tas skurdžias kibirkšteles, kurios širdyje rusena ir nori nors kiek jo atminčiai nušvisti šiame laikiname pasaulyje? Kas žino, kiek dar kartų bus leista mano akims jo ieškoti Šarnelės kaime, piliakalnyje ar senų medžių apsuptoje kalvoje?

Poeto širdis (poetui Vytautui Mačerniui 1921 06 05 – 1944 10 07)

„Žmogaus apnuoginta širdis“,
Kokia jautri, kokia jautri!
Vagelėm skausmo išvargota.
Dievo arimuose gal ji,
Poeto daliai dovanota.

Gimt poetu – nešt karštą žodį,
Nešt meilę, ją dalint žmonėms.
Ir savo krašto laukų grožį
Tarsi gėlėm papuošt dainom.

Iš kur tiek jausmo, išminties jaunystėj
Regėti vizijas kaip svajones,
Skęst trioletuose ir parašyti
Net kapų duobkasiui eiles!

Taip,
buvo vakaras, ne vien tik pilkas,
Žaibais kryžiuosi naktis,
Likimas staugė tarsi vilkas,
Kodėl skubėjo tąkart jis!
Žvaigždės nukrinta ir užgęsta,

Tokia, matyt, žvaigždžių lemtis.
Bet ji kita, lig šiol mums dega
„Žmogaus apnuoginta širdis“

Piliakalnis, ant kurio palaidotas poetas
Vytautas Mačernis

Poeto Vytauto Mačernio antkapinis
paminklas

Šarnelė
(poetui Vytautui Mačerniui)

Nedidelis šis kaimas, oi, nedidelis:
Keli namai, vingiuotas kelias,
Gandralizdis, dar kelios obelys
Ir žydinčių gėlių darželiai.

Vidudienis. Tylu. O noris taip sutikti
Ateinantį, karališkai išdidų –
Kam lemta čia per amžius pasilikti! –
Poetą, tragiškai nutilusį.

Kaskart, atrodo, net širdis nutyla...
Ir kam jai vargšei plakti, kai garsiau už viską
Eilėraščiai dangaus kalba prabyla.
Matyt, kitaip ir žvaigždės čionai naktį tviska.

Jaunystės mintys liejos gyvais žodžiais,
Skambiais sonetais iš po plunksnos dygo...
Tarsi žiedais lig šiol jais žmonės grožis,
Sugulusiais į nuostabiausią knygą.

Nesutikau. Tik aukštoj liepoj paukštis klykė,
Kad aš einu tarsi jau būčiau aklas
Ir nematau kaimo gale ryškios rodyklės
„Poeto Vytauto Mačernio kapas“.

Ant Šarnelės piliakalnio

Paslaptingas, esi paslaptingas,
Truputį baugu man ir būti,
Sklinda amžių supintos legendos,
Jog švediškos šmėklos čia tūno.

Žmonės Švedkalnio vardą pridėjo,
Gilų šulinių per kalvą kasė,
Kad mėnuliui rausvam patekėjus,
Amžiams pradingtų nekviestos dvasios.

Gal gi viskas kitaip seniau buvo –
Buvo aukuras, degė ugnis,
Vaidilutės dainavo ir būrė,
Ar parjos jų berneliai gyvi.

.....
Ką poetas Mačernis regėjo,
Ką piliakalnio gėmės jam sakė?
Nežinot, tik, matyt, pakėrėjo,
Sruvo mintys ir jėgos iš žemės.

Sruvo mintys ir priesaikas grįžti,
Nepalikti gimtinės, laukų,
Jei likimo žvaigždė imtų kristi,
Čia užmigst amžinuoju miegu.

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

Užsisakykite „Mokslo Lietuvą“
2024 metams

„Mokslo Lietuva“ yra akademinės bendruomenės laikraštis, leidžiamas nuo 1989 m. vasaros. Laikraščio leidėjas – Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS). Nuo 2022 metų sausio „Mokslo Lietuva“ leidžiama tik elektroniniu variantu (PDF formatu), kuris siunčiamas į Jūsų nurodytą elektroninį paštą tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Per metus išleidžiami 22 numeriai – po du numerius per mėnesį (išskyrus rugpjūtį). Leidinio metinė prenumerata – **20 eurų**. Užsisakyti laikraštį galima nuo bet kurios dienos, nelaukiant einamųjų metų pabaigos. Sumokėję už prenumeratą, nepamirškite pranešti redakcijai savo elektroninio pašto adresą, kuriuo pageidaujate gauti laikraštį. Mūsų el. paštas mokslolietuva@gmail.com

Prenumeratos mokestis pervedamas į laikraščio leidėjo – UAB „Mokslininkų laikraštis“ – sąskaitą. **Įmonės kodas – 123218653, atsiskaitomoji sąskaita – LT81 7300 0100 0242 3598, AB „Swedbank“.** **Nurodoma mokėjimo paskirtis – ML prenumerata.** Į šią sąskaitą taip pat pervedamas mokėjimas už laikraščio paslaugas: skelbimus, reklamą, užsakomuosius straipsnius. Finansinę paramą „Mokslo Lietuvai“ (metinę pajamų mokesčio dalį, aukas ir kt.) prašome pervesti Lietuvos mokslininkų sąjungai. **Įmonės kodas – 111959769, atsiskaitomoji sąskaita – LT70 7300 0100 0244 9695, AB „Swedbank“.** Lietuvos mokslininkų sąjunga

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Vincas Būda, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169